GYŐR KISFALUDYNAK

EMLÉKLAP

KISFALUDY KÁROLY SZOBRÁNAK LELEPLEZÉSE ÜNNEPÉRE

GYŐR 1892 OKTÓBER 2.

A GYŐRI KISFALUDY-SZOBORBIZOTTSÁG MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTETTE

RUSCHEK ANTAL

GYŐR-SZIGETI PLEBÁNOS, A SZOBORBIZOTTSÁG JEGYZŐJE.

ÓDA.

Dicsőnk szobrára nézz, ragyogj alá, nap!
S hirét, fényét szét sokszorozva vidd.
Még szűzi érczét fenkölt homlokának
Füröszszék csókba fénysugaraid.
Amit csak hord az ősz még anyakeblén,
Hulljon lábához minden szál virág,
Kövét karolja féltőn át a repkény,
S kobzom, regényes multakon merengvén,
Dicsérje dallal a dalok fiát.

Száz év előtt egy iskolás fiúcska
Rakott itt porból játékvárakat.
A várbástyákat a szél rég lefútta
S a kis fiú is messze elszakadt.
Alig végzett az életiskolával,
Babérágya már meg volt vetve — lent;
«Eltűnt *visszajöhetlen,*» mond a gyászdal,
De nem: mert sírjából érczragyogással
Játszóhelyén, lám, ujra megjelent!

Utját a szenvedések emberének
  Végig meghúzza a sors balkeze.
Már bölcsődala is halotti ének,
  S bús könnyhullajtás a keresztvize.*
Gyermekkezét Mars szorongatja zordul,
  Véres cseréggal csalja messzire, —
Miglen honvágya telt szivén kicsordul,
Rangját eldobja, kiszakad a sorbul,
  S haza-hányódik meggyötört szive.

Lelkén a múzsák versenycsókja lángol,
  Kedvét szolgálja az ecset s a toll;
Iszik a dicsőség tűzitalából,
  S kutatja, merre édes árja foly.
Uj ösvényt vág az őserdők szivében,
  Azon halad s a diadal vele! —
E Traján-útból országút lett régen,
Ám *maga* járta annak idejében
  Az ő csengős, virágos szekere...

Sok czifra hang mig áluton kalandoz
  És mímelegve idegent hadar;
Ő uj fogással bátran vág a lanthoz,
  S minden virága szakasztott magyar:
Magyar dalt zeng «szülőföldünk határa,»
  Kaczagva cseng a magyar Thália,
Auróra fénynyel pirkad a hazára, —
De sujt a villám, a nagyot találja
  S a hajnalnak éjjé kell válnia.

* Öt vi.ágra szülvén, édesanyja meghalt.

Meghalt. A múzsa zokogva kisérte,
  Átadván sírja szük falainak;
Megilletődve gyászt viseltek érte
  Mély bánatú, igaz hazafiak. —
Letelt a gyásznak félszázados éve,
  Megbontja ő is síri éjjelét.
S élő alakját érczben visszavéve,
Kérdőn néz a «távol lenge ködébe,»
  Hogy «Buda áll-e s magyar él-e még?»

Él. — És magasba lángzó kegyelettel
  Köszönti büszke Sokoró fiát.
Most szenteli oltárul kövedet fel
  És koszorúit most illeszti rád.
Hiába jött az ősz, fagyos szavának
  Meg nem hajoltak még a fák se, lásd:
Szobrod körül zöld koszorúban állnak,
A «bús vándor»-nak hűs nyugtot kinálnak
  És légi hangon édes susogást.

Ha meglep itt a téli szomorúság
  S nagy estéken merengesz egyedül:
Meglátogatnak majd az égi múzsák
  S az éjbe csevegésük bevegyül.
Taps hangzik *ott túl*...* azt hiszed, igézet...
  Tán a *te* múzsád' hivják odaát?!
Áttüzesül egyszerre hideg érczed,
Merev kezed szinte mozdulni érzed,
  Hogy ah, *te* is — köszönthesd Tháliát!

* Szemben a szinház.

Lelkesülésünk ragyogó szülötte,
Magasban álló fényes óriás,
Rólad sugárzó napfényben fürödve:
Merész parány én, ne legyek hibás;
Bontott szárnyakkal a napot kerestem
S a napbavágyók balvégzete ért:
Káprázó szemmel lángkörébe estem,
Az el nem ért czél ott csillog felettem
S csak saruidhoz nyujthatok babért.

Szávay Gyula.

A LELEPLEZÉSKOR.

Hazafiak, honleányok!

A jelen század első tizedeiben közállapotaink általában a hanyatlás, a pangás tüneteit tárják elénk; kivételt a közéletnek csak egy ága képez, az irodalomé, melynek számra bár csekély, de lelkesedett mivelői nemes odaadással fáradoznak a veszélyeztetett nemzetiség megmentése, a közjó fejlesztése érdekében.

Szerény, pislogó mécs mellett folyik a munka; de a mécstől áradt szét az a fény, mely hivatva volt a hazai élet összes viszonyaira derűt hinteni. A szunnyadó erők felébresztése, helyes cselekvési irány kijelelése, a nemzeti nyelv fejlesztése s megszilárdítása, a társulási hajlam felkeltése, mozgás és elevenség sokszerű viszonyainkban: áldásos gyümölcsei a kisded, de lelkes csoport tevékenységének.

Az ébresztés, a hatás nemes munkájában kitünő része volt azon férfiunak, a kinek ünneplésére itt megjelentünk.

Ünnepelni a jeleseket: meghajlás az erény s érdem előtt; nemzet, mely ünnepelni tud, jelesekre mindenkor érdemes; s boldog a férfiu, kit ünnepelhetünk, a kinek erény s érdem való nagyságot biztosit.

Kisfaludy Károlyunk e boldogok egyike.

Hazafias erényei, irodalmi érdemei emelték őt a nagyság azon magaslatára, a melyre most tisztelettel tekint fel nemzete. Lelkének

legnemesebb eszményképe: hazája volt; hőn lángolni: nemzeteért tudott. S ki úttörő volt irodalmi téren, dalaival utat talált a honfiak szivéhez. E szelíd-édesen, majd fájdalmasan zengő daloknak viszhangja az a kegyeletes, hálás érzelem, melynek hatása alatt ma megjelentünk.

E kegyelet és hála szobrot emelt a nemzet lantosának!

Nem a hiu dicsőség múló szobra ez; kinek emléke áldva él szivünkben: osztályrésze halhatatlanság.

Áll a szobor, mester kezének büszke alkotása, melyhez zarándokolva jött a kegyelet; s hogy látásából szent hevet merítsen, lepel tovább ne fedje őt vágyó tekintetünk előtt! (Leleplezés.)

* * *

Ki életedben annyiszor csalódtál, Benned soh' sem csalódott nemzeted; s mert karddal, lanttal Hazádnak szolgáltál, örökké leggyen áldott szép Neved!!!

Francsics Norbert.

GYŐR KISFALUDYNAK.

SÁRGA LEVÉL, SÁRGA LEVÉL...

KISFALUDY KÁROLYTÓL.

Férfikarra Dr. ANGYAL ARMAND-tól.

Lassan.

Tenor I. II.

1. Sár - ga le - vél, sár - ga le - vél, Bús u - tam - ra mi - ért es - tél? «Az - ért es - tem,
2. Har-mat, har-mat, hol ter - met - tél? Bús sze - mem-re mi - ért es - tél? «Az - ért es - tem

Bass I. II.

1. Sár - ga le - vél
2. Har - mat, har - mat

p mf

ritard.

p fz p fz fz p f **acceler.** p

1. mert nincs á - gom, Nincs a mi tart nincs vi - lá - gom.» — Hej! ne-kem is az a sor-som,
2. a fel - hő - bűl, Mert víg na - pom már nem de - rűl.» — Rez - gő har - mat te köny-nyé válsz,

fz p **acceler.**

p fz p fz p f p

piu lento — a tempo — *mf* cresc. — *p*

1. Hi - deg a föld, fáz - va já - rom Van ha-zám, de nin - csen ben - ne Egy kis haj - lék,
2. Sze-mem-ben jó for-rást ta - lálsz. Le-szállt ne - kem is szép na-pom, Sze-gény ma-gyar!

piu lento — *mf* — a tempo — *p*

rit. — *pp* — **Friss** Élénken. — *p* — Lassabban. — *mf*

1. mely föl - ven - ne. Pi - ros le-ány, bar - na le-ány! Meg-kér - lek én szü - ret u-
2. azt si - ra - tom! Csapj fel ró-zsám, s fog-la - ló - ra Süss egy csó - kot a - ja - kim-

rit. — *pp* — **Friss** — Lassabban. — *mf*

Basso I-mo marcato.

a tempo — *p* — *mf* — rit.

1. tán, Van sze - ke - rem, két pej - csi-kóm, A - zon visz - lek szép ga - lam - bom!
2. ra, Meg-há - lá - lom én e - zer-rel, Csip - kés szé - lű fej - kö - tő - vel!

a tempo — *p* — *mf* — rit.

A SZOBOR TÖRTÉNETE.

A Kisfaludy-szobor eszméje több mint harminc éven át foglalkoztatta Győrvármegye és Győr város közönségét.

Már a hatvanas évek végén rendezett a téthi intelligencia Kisfaludy Károlynak Téthen emelendő emlékszobra javára táncmulatságot, melynek eredménye azonban nem volt kielégitő, a mennyiben csakis a felülfizetésekből gyült össze valami csekély összeg, melyet a rendezőség a téthi Kisfaludy-szobor alap javára takarékpénztárba helyzett el.

A sikertelen kezdeményezés után, úgy látszik, Téth le is tett az eszméről, hogy Kisfaludy Károlynak szülőhelyén emlékszobrot emeljen; legalább ezen idő óta ebben az irányban további lépés nem történt.

A költő halálozásának 50-ik évfordulóján merült fel ujra a Kisfaludy-szobor eszméje, de már oly irányban, hogy az emlékszobor a költő szülőmegyéjének székvárosában, Győrött állíttassék fel.

Kisfaludy Károly elhalálozásának 1880-ik év november hó 21-én bekövetkezett 50-ik évfordulóját ugyanis Győr város és Győr vármegye közönsége nagy fiához méltó ünnepségekkel kivánta megünnepelni.

Ezen ünnepségek egyik mozzanatát képezte volna Kisfaludy Károly téthi szülőházának emléktáblával való megjelölése is, a mi azonban a Téthen tervezett ünnepségekkel együtt a ház azonossága felett támadt éles polemiák folytán elmaradt.

A téthi ünnepségek helyett azonban annál imposansabban folyt le a vármegye és város értelmiségének részvétele mellett a Győrött rendezett ünnepély, melyen egy állandó szoborbizottság alakitását is elhatározták.

Ezen határozat később oda módosíttatott, hogy az emlékszobor létesítésére ne szoborbizottság alakíttassék, hanem irodalmi és művészeti kör létesíttessék, mely célul tűzné ki a magyar irodalom és tudományos ismeretek terjesztését s társadalmi uton műkedvelői előadások, hangversenyek és táncvigalmak rendezése által a szoboralap gyarapítását.

Mindez azonban egyelőre csak jámbor óhajtás maradt, mig végre gróf *Laszberg Rezső*, Győrvármegye alispánja vette kezébe az ügyet, a ki 1885. évi február hó 1-én a Kisfaludy-szobor ügyében Győrvármegye és Győr város értelmiségét egy közös értekezletre hivta egybe.

Ezen értekezleten az elnök örömmel konstatálta, hogy a szobor-ügy iránt az érdeklődés a főváros irodalmi köreiben is örvendetesen nyilvánul, minek bizonyságául szolgál a Kisfaludy-társaságnak meleg hangu levele, melylyel az értekezletre való meghivatását megköszöni, s a melyben jelzi, hogy az értekezleten nagyérdemű titkárja, *Beöthy Zsolt* által képviselteti magát.

Beöthy Zsolt az értekezleten emelkedett szellemü beszédben emlékezett meg Kisfaludy Károly érdemeiről, kiemelvén, hogy a Kisfaludy-társaság is azon célból alakult, hogy a halhatatlan költő emlékét emlékszobor felállítása és műveinek kiadása által megörökítse.

Midőn tehát Győrvármegye és Győr város halhatatlan szülöttjének szobrot emelni törekszik, ugyanazon cél lebeg előtte, mely a Kis-

faludy-társaságot vezérli, miért is örömmel üdvözli a mozgalmat és megbizói nevében biztosítja az értekezletet, hogy ezen mozgalmat a Kisfaludy-társaság nemcsak *erkölcsi*, hanem *anyagi* támogatásban is részesíti.

Az értekezlet nagy lelkesedéssel elhatározta, hogy Kisfaludy Károlynak és pedig születése 100-ik évfordulóján emlékszobrot emel Győr városában s annak létesítése végett szoborbizottságot küld ki, a mely magát Győr vármegye és Győr város törvényhatóságaival érintkezésbe téve, azok támogatását és közreműködését is kikérje és a Kisfaludy-társaság kilátásba helyezett közreműködésével a szobor céljaira országos gyűjtést eszközöljön.

A szoborbizottságba ez alkalommal megválasztattak: elnökké: gróf Laszberg Rezső, alelnökké: dr. Kautz Gusztáv, tagokká: gróf Batthyány Lajos, Nogáll Károly, Lévay Henrik, dr. Kovács Pál, Kálóczy Lajos, Jerfy Antal, Lacza Ferenc, Prágai Károly, Sátor Jenő, Peregi Mihály, Bierbauer Lipót, Szilágyi Gáspár, Vermes Dénes, dr. Katona Mór, dr. Hajda Mihály, dr. Kisfaludy Árpád, Vargyas Endre, Ruschek Antal, Széphegyi Jakab, ifj. Martonfalvay Elek, Kiss Sándor, Baky István, Kiss Ferenc, Szávay Gyula, dr. Koltai Virgil, dr. Sikor József, Buzinkay Gyula, Csepy Pál és Szabó Szilveszter.

Az ekként megalakult szoborbizottság serényen hozzálátott feladatához és már febr. 5-én tartott üléséből emlékiratot terjesztett Győr megye és Győr város közgyűlései elé azon kérelemmel, hogy a hazafias ügyet magukévá tenni s a szoborbizottság működésében tagok kiküldése által részt venni s ez által a társadalmi úton megindult mozgalomnak hatósági tekintélyüknél fogva nagyobb erkölcsi súlyt kölcsönözni méltóztassanak.

Győr vármegye törvényhatósága ezenfelül az iránt is megkéretett, hogy a szoboralapra befolyandó összegek kezelésére hatósági pénztárát átengedni sziveskedjék.

Ugyanezen alkalommal Baky István elnöklete alatt: dr. Kisfaludy Árpád, Bierbauer Lipót, dr. Katona Mór, ifj. Martonfalvay Elek és Kiss Ferenc bizottsági tagokból előkészítő bizottságot alakíttotak azon megbízatással, hogy a szükséges előmunkálatokat megtegye s a nagybizottság elé javaslatot terjeszszen.

A kiküldött előkészítő bizottság a febr. 14-én tartott ülésre már beterjeszté javaslatait és pedig első sorban a szoborbizottság kiegészítése iránt, minek folytán a bizottság a következő tagokkal egészíttetett ki. A *vármegyéből:* Abdai Asztrik, Auspitz Pál, Bély József, Bély János, Bohuniczky Ignác, Bors Pál, Cserhalmi Lajos, Ekker József, Friedrich Károly, Flaskár Antal, Fritse József, Gyapay Dénes, Györgyházy János, Heckenast György, Hollósy János, Jászoly Mihály, Kiss Endre, Kiss Gábor, Lerner Márton, Kovács Ábel, Krisztinkovich Ede, Kuppis Károly, Matkovich László, Mocsáry Jenő, Markusz Adolf, Nagy György, Nagy Lajos, Nemes Ignác, Németh Miklós, Sebő Imre, Sebő Mihály, Sipos László, Szőts Árpád, Takács Ferenc, Takács János, Tell Imre, Tóth István, Wagner László, Végh József, Wirthl Antal, Weidman Adolf, Weisz Henrik, Ziskay Antal. *Győr városból:* dr. Beliczay Elek, Berecz Imre, Dorner Béla, Fürst Dávid, Hæffner Ernő, Hauser György, Horváth Lajos plébános, Horváth Lajos ügyvéd, Hollós Gyula, Kerényi Nándor, Keppich Illés, Mihálkovits Tivadar, dr. Németh Antal, Nagel Benő, Pader Rezső, Pereszlényi János, Pittroff Rezső, dr. Petz Lajos, Riesz Ignác, Späth György, Stirling Károly, Stadler Károly, Szabó József, dr. Szely Lajos, Tóth Antal, Vaszary Kolos, Veöreös Jenő, Zechmeister Károly és Wottitz Károly, ezeken felül Győr vármegye törvényhatósága részéről: Lippay Géza, Goda Béla, Angyal Ármin, Horváth Samu, Barcza Géza, Győr város részéről: Lacza Ferenc polgármester, dr. Kautz Gusztáv, Winterl Antal,

Karsay Sándor és Karvassy Kálmán küldettek ki a bizottságba.

A nagybizottság elnökévé: gróf *Laszberg Rezső* alispán, társelnökké: *Lacza Ferenc* polgármester, alelnökké: dr. *Kautz Gusztáv*, jegyzőivé pedig *Kiss Ferenc*, dr. *Koltai Virgil* és *Szávay Gyula* megválasztattak.

Elhatároztatott továbbá, hogy a bizottság sikeresebb és gyorsabb működés céljából három osztályra oszlik, ú. m.: 1. műszaki, 2. gyűjtési, 3. ünnepélyrendező és irodalmi szakosztályra.

A szoborbizottság s egyúttal a műszaki szakosztály elnökévé; gróf *Laszberg Rezső* alispánt, jegyzőjévé dr. *Koltai Virgilt* választották; a gyűjtési szakosztály elnöke *Lacza Ferenc* polgármester, jegyzője *Kiss Ferenc*, az irodalmi és ünnepélyrendező bizottság elnöke: dr. *Kautz Gusztáv*, jegyzőjévé pedig *Szávay Gyula* lett.

A mi a szoboralap létesítését illeti, azt a bizottság két módon, ú. m.: országos gyűjtés és színi előadások, ünnepélyek és mulatságok rendezése által vélte elérhetőnek.

A gyűjtés általános módozatainak a nagybizottság által történt megállapítása után a gyűjtési szakosztály annak részleteit dolgozta ki s nyomban hozzá is fogott a kivitelhez.

A felhivás szövegének megállapítása után a gyűjtőívek szétküldése vette kezdetét, úgy hogy a gyűjtőívek az 1885-ik év május hó folyamán legnagyobb részt szétküldve lettek.

Elismeréssel kell e helyen megemlékezni néhai Baross Gábor közmunka- és közlekedésügyi miniszter úr ő nagyméltóságáról, a ki méltányolva a kitűzött cél közmívelődési jelentőségét, a szoborbizottság részére 150 frt értékü levéljegyet és levelező lapot ingyen utalványozni méltóztatott.

Míg a gyűjtési szakosztály a gyűjtést eszközölte, addig az ünnepély-rendező szakosztály is megfelelt feladatának.

A szakosztály két hangversenyt rendezett a szoboralap javára és pedig egyet 1886 március hó 22-én a legelőkelőbb magyar művészek közreműködésével, egyet pedig 1887. évi január hó 17-én világhírü zongoraművészünk, gr. Zichy Géza ő méltóságának a hazafias cél tekintetéből gróf Batthyány Lajosné, született Andrássy Ilona grófnő kegyes közvetítése folytán felajánlott művészetének városunkban első ízben történt bemutatásával.

Az 1886. évben rendezett hangverseny...	643 frt 38 krt
az 1887-ben rendezett pedig	631 frt 08 krt
tehát a kettő együtt	1274 frt 46 krt

jövedelmezett a szoboralap javára.

Időközben elérkezett 1888. évi február hó 5-ike, Kisfaludy Károly születésének 100-ik évfordulója, a mikorra a bizottság Kisfaludy Károly emlékszobrát felállítani tervezte.

Nem rajta mult, hogy ebbeli elhatározása ténynyé nem válhatott; a bizottság tőle kitelhetőleg igyekezett feladatának minden irányban megfelelni s a nagy közönség hazafias készséggel tette le filléreit a kegyelet oltárára, de az idők mostohasága s a közönség áldozatkészségének sok oldalu igénybevétele mellett eszközölt gyűjtés nem eredményezett oly anyagi sikert, hogy a költő születésének 100-ik évfordulóját egy hozzá méltó és városunk műigényeinek megfelelő emlékszobor felállításával ünnepelhettük volna meg.

Nehogy azonban ezen nagyjelentőségű évforduló minden nyom nélkül muljék el megyénk és városunk életében, a szoborbizottság 1888. évi január hó 23-án tartott ülésében elhatározta, hogy az évfordulót Kisfaludy Károly emlékezetének szentelt díszgyűléssel ünnepli meg s ugyanezen alkalommal emléktáblával jelöli meg azt a házat, a melyben a költő Győrött tanuló korában lakott.

Az ünnepély 1888. évi február 5-én a közönség nagy érdeklődése mellett a következő programmal tartatott meg:

a) Díszgyűlés, a Hymnus éneklése és elnöki megnyitó.

b) Unnepi költemény Kisfaludy Árpád Bélától, szavalta a szerző.

c) Emlékbeszéd, tartotta dr. Koltai Virgil.

d) A Szüts-utca 6-ik számu házának emléktáblávali megjelölése ünnepi beszéddel, tartotta Kiss Ferenc.

e) Este a színházban díszelőadás.

Ez alkalomból *Szávay* Gyula Kisfaludy-emléklapot adott ki a szoboralap javára.

Ugyanezen díszgyűlésen a szoborbizottság határozatilag kimondotta, hogy a megye és város egész értelmiségét átkaroló irói és művészi kört alapít, melyet a nagy költő emlékére «*Kisfaludy-Kör*»-nek nevez el s annak szervezésével az irodalmi és ünnepélyrendező szakosztályt bízta meg.

A nagy közönség érdeklődésének ily módon való ébrentartása mellett a gyűjtőbizottság (melynek időközben Zechmeister Károly polgármester lett az elnöke) fáradozása, s a két törvényhatóság megajánlása, továbbá a városunkban alakult «Kisfaludy asztaltársaság» sikeres gyűjtése végre lehetővé tették, hogy a műszaki szakosztály a szobor felállításának eszméjével komolyan foglalkozzék.

Ezen szakosztálynak 1891. évi március 8-án tartott ülésében tétetett meg az első lépés a kérdés végleges megoldására.

Mátrai Lajos György budapesti szobrásztanár, a gönczi Károli Gáspár és a budapesti Izsó-emlék alkotója, ugyanis a szoborbizottság elnökének felhívására ajánlatot tett a bizottságnak, melyben 3—4 m. magas gránit alapon 3 méteres bronzalakkal 15,000 frtért a Kisfaludy-állószobor megalkotását lehetségesnek tartja s arra vállalkozni hajlandónak nyilatkozik. Kijelenti egyuttal, hogy amennyiben a szobor tervezésével megbizatnék, hajlandó az alkotandó szobor egy harmad nagyságu vázlatát, az u. n. segédmintát, 3—4 hó alatt gipszben elkészíteni s egy felkérendő művészbizottság birálata alá bocsátani.

Ha a bizottság a birálat és saját kedvező itélete alapján a szobor alkotásával őt bízná meg, úgy a segédminta költségei a szobor költségelőirányzatában találnák fedezetüket, ha pedig a bemutatott minta, vagy annak kisebbszerű változtatása mellett ajánlkozó a szobor készítésével meg nem bizatnék, a segédminta alkotásaért — szellemi tulajdonjogának fentartása mellett — 500 forint tiszteletdíjat kér megállapítani. Ajánlkozó művész az általa tervezett szoborról plasztikus mintát is készített, melyet a szoborbizottságnak megszemlélés végett bemutatott.

A bizottság számba véve a szoboralap állapotát, mely szerint az 1890-ik évi december 31-iki zárlat szerint 11,651 frt 83 krral rendelkezett, azon meggyőződésre jutott, hogy a még künn levő gyűjtő-ívek bekérése, továbbá egyes hatóságok és a Kisfaludy-Társaság által megajánlott, illetve kilátásba helyezett adományok befolyása s szükség esetén újabb gyűjtés eszközlése által a szoboralapot 15,000 forintra nagyobb nehézség nélkül képes leend kiegészíteni. Miután pedig a bemutatott plasztikus minta megszemléléséből a bizottság azon benyomást szerezte, hogy Kisfaludy Károly emlékszobrának ily felfogásban leendő megalkotása a műigényeknek teljesen megfelel, megbeszélve még a nyilvános pályázat lehetőségét, tekintettel ennek költséges voltára, másrészt azon körűlményre, hogy ajánlattevő Mátrai Lajos György szobrásztanár eddigi működése alapján a feladat megoldására megbízhatóan képesnek és alkalmasnak mutatkozik, szem előtt tartva még azt is, hogy az általa készítendő 1/3-ad nagyságu segédminta, nemkülönben az öntés előtt készülő agyagminta hivatott művészek által megbíráltatik s így a művészi szempontok érvényesűlése is biztosítva látszik: a nagybizottság 1891. évi april 27-én tartott ülésében a szobor megalkotásával pályázat mellőzése mellett Mátrai Lajos György budapesti szobrásztanárt megbízta, felhatalmazván gróf Laszberg Rezső elnököt, Szávay Gyula jegyzőt és dr. Csukássy

Károly bizottsági tagot, hogy a végleges szerződést a nagybizottság nevében a művészszel, tett ajánlata értelmében kössék meg.

Ugyanezen ülésben lőn a szoborbizottság ujonnan kiegészítve s annak valamint a műszaki bizottságnak jegyzőjévé *Ruschek Antal* megválasztva.

A szerződés a művészszel 1891. april hó 28-án következő feltételek mellett köttetett meg:

1. Mátrai Gy. Lajos szobrász magára vállalja és kötelezi magát, hogy a Kisfaludy Károly emlékszobrot bemutatott vázlata s ajánlata szerint saját költségén szállítandó anyagból és pedig a költő alakját bronzból, a talapzatot mauthauseni granitból elkészíti s a szoborbizottság által Győr szab. kir. város területén kijelölendő helyen, a szerződés megkötésétől számítandó két év lefolyása alatt felállítja.

a) Mátrai Gy. Lajos köteles bemutatott kis vázlata szerint. a természeti nagyság $^{1}/_{3}$-ad részének megfelelő segédmintát három hónap lefolyása alatt Budapesten, a szoborbizottság által e végből felkérendő s Keleti Gusztáv, Lotz Károly, Strobl Alajos művészek, Alpár Ignác műépítész és a Kisfaludy-Társaság egy kiküldöttjéből megalakítandó szakbizottságnak véleményezés, és azután a győri Kisfaludy szoborbizottságnak Győrött jóváhagyás végett bemutatni.

b) Ha a segédmintát mindkét bizottság elfogadta, az említett szobrásztanár e minta szerint készíti el agyagban a három méter nagyságú alakot, melyet szintén a fentemlített urakból álló budapesti művész szakbizottságnak jóváhagyás végett bemutatni tartozik.

c) Ezen végleges minta után készült bronz öntvény megvizsgálására, és azon szempontból való megbírálására, vajjon az öntvény megfelel-e az eredeti mintának, szintén a fenti művész bizottság fog felkéretni.

d) A szobor talapzatának mauthauseni csiszolt gránitból kell készülnie. Magassága 3·50, szóval három meter 50 cmter.

A szobormű párkányai és egyéb arányai az $^{1}/_{3}$-ad nagyságú, már bizottságilag jóváhagyott segédminta szerint állapíttatnak meg.

e) Mátrai Gy. Lajos szobrász-tanár tartozik az alapozás mélységét s kiterjedését a szoborbizottság által megbízott felülvizsgáló mérnökkel egyetértve megállapítani és az alapozást a talajnak megfelelően szilárd és legtartósabb technikai anyagból készíttetni: azaz betonrétegre tégla és terméskő falazás és erre közvetlenül a granit talapzat alá szintén betonréteg rakandó.

2. A Győr városában alakult Kisfaludy szoborbizottság kötelezi magát a fenti 1-ső szakaszban felsorolt munkálatokért Mátrai Gy. Lajos szobrász-tanárnak összesen 15,000 frtot, következő részletekben lefizetni:

a) Mikor a szerződés 1. *a)* pontjában említett követelményeknek a megbízott szobrásztanár megfelelt, azaz a győri Kisfaludy Károly szobor-bizottság az $^{1}/_{3}$-ad természeti nagyságnak megfelelő segédmintát elfogadta; 2000 frtot.

Ha azonban a bemutatott segédmintát esetleg kisebbszerű változtatás mellett, a győri szoborbizottság elfogadhatónak nem találná, e minta készítéseért 500 szóval ötszáz forint oszt. ért. tiszteletdíjat fizet, s a minta, a művész szellemi tulajdona fentartása mellett, a győri szoborbizottság tulajdonába megy át, egyúttal a szoboremlék kivitele iránti egyezség s e szerződés minden egyéb feltételeinek kötelező ereje a szoborbizottság irányában megszünik.

b) A második részlet 3000 frt. fizetendő, mikor e szerződés 1. *b)* pontja teljesíttetett, azaz, mikor a budapesti művész bizottság a 3 méter nagyságu agyagmintát jóváhagyta.

c) Ismét 4000 frtot fizet a győri szoborbizottság Mátrai Gy. Lajos szobrász-tanárnak, ha e szerződés 1. *c)* pontjában foglalt kötelezettség teljesíttetett, azaz mikor az alak bronzban való öntése és cizelirozása tökéletesen be van fejezve, és az öntvény a budapesti művész bizottság által az idézett 1. *e)* pont határozmányaihoz képest

a Schlick-féle gyártelepen megbiráltatott s elfogadásra ajánltatott.

d) További 3000 frt fizetendő, mikor a talapzat fel van állitva, azaz midőn e szerződés 1. *d)* és *e)* pontja teljesitve van.

e) Az utolsó részletet, 3000 frtot fizeti a győri Kisfaludy szoborbizottság a teljesen elkészült és felállitott szobormű leleplezése alkalmával.

Ezen szerződés feltételei később annyiban változtak, hogy a bizottság a szobor talapzatát mauthauseni gránit helyett fekete porfirból rendelte meg s az ennek folytán felmerült 200 frt költségtöbbletet a művésznek megtériteni elhatározta.

A nyert megbizás folytán Mátrai Lajos úr serényen hozzá fogott feladatának megoldásához, ugy hogy 1891. évi junius hó 21-én már az egyharmad segédmintát bemutatta a felkért biráló bizottságnak; a minta megszemléléséről a biráló urak a következő nyilatkozatot adták ki:

«Van szerencsénk értesíteni, hogy a győri Kisfaludy szoborbizottság nevében hozzánk intézett megtisztelő felhivása értelmében, f. év és hó 18-án Mátrai Lajos szobrász-tanár urnak helybeli műtermében (VI., Rózsa utca 20. sz. a.) előzetes meghivás folytán teljes számban öszszegyülekeztünk, oly célból, hogy a szobornak harmadrész nagyságban elkészült segédmintáját megtekintve, arról biráló jelentésünket megtehessük.

Beható szemle alapján ugy találtuk, hogy a kivánt mértékben készült segédminta az eredeti kis vázlatmintához képest jóval előbbre haladott, átgondolt munkát képvisel, a felhasználható gyér adatoknak megfelelő hasonlatosságot megközelíti, egyéni jellemzetességre törekszik s műszaki tekintetben kifogástalan kezelést mutat.

A bizottság művész tagjai az alak állását, kezei és karjai mozdulatát illetőleg némi megjegyzéseket tettek s óhajokat nyilvánitottak, melyeket a megbizott művész a teljes nagyságu szobor készitésénél figyelembe venni igért.

Ismervén Mátrai szobrász-tanár lelkiismeretes buzgalmát és képességét, nem kételkedünk benne, hogy a művészeti szempontból ez alkalommal támasztott igényeknek is eleget fog tenni s azért a szóban forgó segédmintát a Tekintetes szoborbizottságnak elfogadásra ajánljuk. Budapest, 1891 junius 21-én; kiváló tisztelettel

Keleti Gusztáv s. k. *Lotz Károly* s. k.
Alpár Ignác s. k. *Strobl Alajos* s. k.

Pótlólag megjegyzem, hogy a Kisfaludy-társaságnak képviselője, egyuttal titkára, *Beöthy Zsolt* egyet. tanár ur a biráló ülésben részt vett s egyhangu itéletéhez hozzájárult, azonban a jegyzőkönyv hitelesitése előtt hosszabb időre elutazván, aláirása ezuttal nem volt megszerezhető. Budapest, 1891 junius 21.

Keleti Guztáv s. k.

Ezen kedvező birálat és azon körülmény folytán, hogy a helybeli főgymnasiumban közszemlére kitett segédminta a nagy közönségnél is köztetszéssel találkozott, a szoborbizottság a mintát kivitelre elfogadta, felkérvén a művészt, hogy a nagy agyagminta megalkotásánál a biráló bizottság észrevételeit lehetőleg érvényesiteni sziveskedjék.

Az egész nagyságu agyagmintát a művész még az 1891-ik év folyamán elkészitette s hogy feladatát derekasan oldotta meg, bizonyitja a felkért biráló uraknak szakvéleménye, mely szóról-szóra következően hangzik:

Miután a Győrött felállítandó Kisfaludy szobor mintáját készülési ideje minden fázisában a megbizott művész Mátrai Lajos szobrász-tanár műtermében egyenkint és összesen ismételve megszemléltük és megjegyzéseinket reá megtettük, most már a teljes nagyságú agyagminta elkészültével alulirottak kötelességünknek tartjuk kijelenteni: hogy a szóban forgó mintát egyhangulag, alaposan tanulmányozott, érett és minden tekintetbe eső szempontból jól sikerült műnek itéljük, minélfogva e mintának öntésre

való elfogadását jó lelkiismerettel javasolhatjuk. Örömmel ragadván meg ez alkalmat abbeli meggyőződésünk kifejezésére, hogy a Kisfaludy Károlynak, Mátrai Lajos tanár által készített emlékszobra, úgy a megbizott művésznek mint a t. megbizóknak dicséretére fog válni, s hogy a nevezett szoboralak a hazánkban eddig felállított javabeli szoboremlékek sorában helyét becsülettel fogja megállani.

Budapest, 1891 december 17-én.

Keleti Gusztáv s. k. *Lotz Károly* s. k.
Strobl Alajos s. k. *Beöthy Zsolt* s. k.

A szobor művészi sikere ekként biztosítva lévén, a szoborbizottság további igyekezetét a még hiányzó pénzösszeg előteremtésére fordította. Felhivattak ennélfogva mindazon ívtartók, akik a részükre még 1885-ik évben megküldött gyűjtő-íveket be nem küldötték, hogy azokat a gyűjtött összegekkel, esetleg a nélkül is, legkésőbb 1892. évi május hó 1-ig beküldeni sziveskedjenek, a Kisfaludy-társaság pedig felkéretett, hogy a bizottság működését az általa kilátásba helyezett anyagi támogatásban részesíteni szíveskedjék.

A beérkezett gyűjtő-ívek kapcsán befolyt adományok gyarapították is némileg a szoboralapot, de a bizottság a még hiányzó, mintegy 2000 frt összeg beszerzése végett egy szűkebb körű gyűjtés eszközlését határozta el s annak foganatosításával a gyűjtési szakosztályt bízta meg. Miután pedig a szobor ügye annyira előrehaladt, hogy annak felállításáról is gondoskodni kellett, a szoborbizottság 1892. évi február hó 22-én tartott üléséből gróf Laszberg Rezső főispán elnöklete alatt dr. Kautz Gusztáv, Zechmeister Károly bizottsági elnököket, Ruschek Antal, Kiss Ferenc, Szávay Gyula jegyzőket, Mohl Antal, Kálóczy Lajos, Mladoniczky Ignác, dr. Szalacsy Lajos, Francsics Norbert és dr. Sikor József bizottsági tagokat azon megbizással küldötte ki, hogy Mátrai Lajos szobrász az államépítészeti és városi főmérnök, nemkülönben Schlichter Lajos építész és esetleg még egy szakértő közbenjöttével a szobor számára a város területén alkalmas helyet keressenek.

A kiküldöttek szemügyre vették a város területén mindazon helyeket, a melyek egy szobor elhelyezésére többé-kevésbé alkalmasnak mutatkoznak, de egyhangú megállapodásra jutni képesek nem voltak.

A Karmelita-tér, a Honvéd-liget, a Széchenyi-tér és a sétatér azon helyek, melyeket a felállítandó szobor helyéül tekintetbe lehetett venni.

A Karmelita-teret a kiküldött bizottság egyhangúlag elejtette, de a Honvéd-liget és a Széchenyi-tér a bizottság kebelében pártolókra talált. A kiküldöttek többsége mindazáltal a *sétatér* mellett nyilatkozott, s a szobor helyéül a sétatérnek azon részét javasolta kijelölni, a mely a színház homlokzatával szemben a fasoros sétaútak által félköralakúlag árnyékoltatik.

S ez a hely csakugyan méltó keretét is képezi Kisfaludy Károly emlékszobrának.

Maga az a körülmény, hogy a szobor a színházzal szemben állíttatik fel, jellegzetessé teszi a helyet, közvetlen környezete pedig városunknak természeti szépségekben legkiválóbb pontját képezi.

Mindezek kellő mérlegelése után, tekintettel arra is, hogy maga a szobrász és a bizottság által felkért Baditz Ottó festőművész szintén ezen helyet tartották a legalkalmasabbnak, a szoborbizottság 1891. évi julius hó 9-én tartott ülésében a szobor helyéül a sétatért jelölte ki s a terület átengedése iránt a város törvényhatósági bizottságát megkereste.

A város közönsége augusztus hó 23-ik napján tartott közgyűlésében 157. sz. alatt hozott határozatával a helyet készségesen átengedte s hasonló készséggel vállalta el a felállítandó szobor mindenkori gondozását, minek kegyeletes teljesítésére a városi tanácsot egyszer s mindenkorra utasította.

Maga a szobor ezalatt a Schlick-féle budapesti öntődében öntés alá került s a felkért szakértők által megvizsgáltatván, az öntés kifogástalannak találtatott, miről a következő jegyzőkönyvi nyilatkozat küldetett be a szoborbizottsághoz:

«Jegyzőkönyv, felvéve Budapesten, 1892. évi szeptember hó 1-én, a Kisfaludy-szobornak a Schlick-féle öntődében való megszemléléséről.

Jelenlévők: Lotz Károly a festőiskola igazgatója, Mátrai Lajos szobrász és Szávay Gyula a Kisfaludy-szoborbizottság jegyzője.

Ez alkalommal Lotz Károly úr tüzetes szemle alá vevén a kész szoboröntvényt, miután a szobor művészi szempontból teljes nagyságu agyagmintájában már meg lett szemlélve és birálat tárgya volt, ez alkalommal nevezett festőiskolai igazgató úr, mint szakértő, az öntés elbirálásával kiván foglalkozni.

Kijelenti erre nézve, hogy az öntés tökéletesen megfelel a már felülbirált mintának s kifogás ellene nem tehető. Kmf. *Lotz Károly* s. k., *Mátrai Lajos* s. k., jegyzette *Szávay Gyula* jegyző. A bronz-öntvényt láttam s azt kifogástalannak találtam. *Alpár Ignác* s. k. Láttam és helyesnek találtam. *Beöthy Zsolt* s. k. Az alakot láttam és igen sikerültnek találom. *Strobl Alajos* s. k. A fentebbi nyilatkozatokhoz mindenben csatlakozom. *Keleti Gusztáv* s. k.»

Igy jött létre a győri Kisfaludy-szobor, s ha figyelembe veszszük azon nehézségeket, a melyek ilynemü műemlékek létesítésével járnak, bátran elmondhatjuk, hogy a szoborbizottság aránylag rövid idejü működése alatt derekas munkát végezett.

Kiss Ferenc.

KISFALUDY KÁROLY EMLÉKÉNEK.

Auróra, százszor szép Muzsa-barátnő,
Kilencz tündért ölelve tízedik,
Auróra-korban csalsz egünkre hajnalt,
Jöttöd lánglelkű költők hirdetik.
Ég ifjú lánya! első fénysugárid
Kisfaludynk víg lantján játszanak.
Üdén csillogsz rajt, tiszta harmatcsöppben,
Az égből téged közénk ő ragadt.
Oh, láttad s szántad-é: az orzott fényért
Mint meglakol, s ont szíve könnyet és vért?
Ki szenvedéstől változott szoborrá,
Örökre élő szobrára ragyogj rá!

Bartók Lajos.

SZÁZ ÉV UTÁN.

1788-ban, Kisfaludy Károly születése évében, már vannak íróink, de sajátképeni irodalmi élet nélkül, az irodalmi hagyománynak erősebb öntudata nélkül, a törekvések bensőbb kapcsolata nélkül, a közönségnek tágabb és melegebb érdeklődése nélkül. A nemzeti eszme inkább csak politikai, mint æsthetikai természetű náluk s ama források, melyekből a nemzeti művészet első sorban táplálkozik, épp oly ismeretlenek, mint az országszerte hangzó szónak, e szó hatalmas visszhangjának ösztönző ereje. Jutalmuk egy-egy jó barát kézszorítása. Ez évben tanakodnak hárman, Baróti-Szabó, Bacsányi s az ifju Kazinczy, az elsőnek kassai cellájában egy kis folyóirat megindításán. Barcsay a török ellen küzdő tábor tüzénél, magában hallgatja Szabács alatt egy fiatal káplánnak, Verseghynek, érzelmes dalait, Révai a győri iskolás gyerekek között álmodozik a magyar tudós társaságról. Csak egy századja most s már alig értjük e viszonyokat. Akadémiánk a magyar tudományos munkásságnak, s a Kisfaludy-Társaság a magyar szépirodalomnak már ötven évesnél régibb anyaintézetei, s a száz év előtti tábori jelenet képe egy másik emlékének fölidézésével dobogtatja meg szivünket: mikor a magyar tábor Petőfi énekein lelkesedett.

1788-ban összesen harmincnégy magyar könyv jelent meg s ezek is, több mint felerészben, röpiratok és predicatiók. De a másik felében van néhány irodalomtörténetileg érdekes munka. Kazinczy érettebb korának első terméke: Gessner Idylljei, melyekben az érzelmes tartalomhoz símuló édes és hangzatos nyelvet kezd. Azután Péczeli híres Meséi, melyekben a gall szellem finom és elmés fordulatosságát oltogatja irodalmunkba. Ezeknek mintegy ellenzékeül ott van Dugonics Etelkája, melyben már nem is a magyar, hanem a hamisítatlan szittya beszéd és büszkeség izgat az ellenséges nyugat ellen. Bizonyára mind e törekvések hatottak irodalmunk fejlődésére egy és más irányban, de múzsájuk nem a mienk többé, eszményeik elhalaványodva foszoltak szét. Nem így a genius, mely ugyanakkor a téthi bölcsőnél állott ajándékaival: fogékonysággal a nemzet múltja és jelene iránt, szeretettel nemcsak a «tekintetes haza» rendjei és míveltjei, hanem egész népe iránt, érzéssel és hanggal, mely egyaránt volt a palotáké és gunyhóké. Ugyanez a genius, mely a téthi házban lerakta ajándékait, minél többet adott, annál gazdagabbá lévén, ugyanez volt, mely Győrmegyéből átszállt a szomszéd Fehérbe, a nyéki ispánlak örömnapjára, s Vörösmartyt áldotta meg kincseivel. Azután keresztül repült a Dunán, át a nagy alföldre, a szalontai földmívelő hajlékba, majd a Tisza mentén a kis-kőrösi mészárosékhoz: ott Aranyt, itt Petőfit illette csókjával s halmozta el ajándékaival. E genius jelent meg először irodalmunkban Kisfaludy Károlylyal. Az ő pályája az, mely legtisztábban megérteti velünk irodalmunknak egész újabb fejlődését, melynek irányai és sikerei hozzá vezetnek vissza. A nemzeti élet múltjának és jelenének költői feldolgozása, költészetünk hazafias és művészi törekvéseinek bensőbb s mindegyikre emelő összeolvasztása, a népi elem megcsendülése a hangban és tárgyakban, a vállvetve végzett munka öröme és haszna, irodalmunk feladata a szabadelvű nemzeti haladás érdekében: ime eszméi, irányai és sikerei nemcsak műveiben, hanem utódaiban, nemcsak könyvekben, hanem intézményekben.

Beöthy Zsolt.

Kisfaludi Kisfaludy Sándor, több Nemes Vármegyék' Táblabirája a' maga és testvérei nevében mély fájdalommal jelenti forrón szeretett öccsöknek Tekintetes Kisfaludi KISFALUDY KÁROLY Úrnak, a' Magyar nemzeti Akademia' Rendes Tagjának, Nemes Bars és Bereg Vármegyék' Táblabirájának hosszas betegeskedes után e' folyó hónap' 21d., életének 40d. évében és így a' férfiúi kor' legviritóbb szakaszában, tüdősorvadásból történt szomorú halálát.

A' dicsőültnek hideg tetemei e' hónap' 23d. délutáni 3 órakor Pest Városa temetőjében fognak végnyugalomra letétetni, az engesztelő Sz. Mise áldozatok pedig Sümegen Zala Vármegyében tartatni.

Pesten, Nov. 22. 1830.

RÉGI ÉS UJ DOLGOK KISFALUDY KÁROLYRÓL.

Kiváló emberek szobra, eltekintve az erkölcsi és æsthetikai szempontból, bizonyára egyuttal arra való, hogy képüket, alakjukat, valamely megállapodott formában rögzítse meg s így adja tovább nemzedékről nemzedékre. Egészen hasonló volt-e az élő hozzá? annál mellékesebb, minél távolabb esünk az időtől, melyben a megdicsőültnek kortársai kritikai megjegyzéseikkel tiszta élvezetünket még zavarhatnák. Csak hősünk jellemének és szellemének velejére ismerjünk benne, csak úgy birjon a megteremtett alak nekünk imponálni, mint művei s az uj alkotást is régi ismerősül fogadjuk. Kivánom Mátrai úrnak és minmagunknak, hogy Kisfaludy Károly győri szobra, melynek leleplezése örömében az egész ünneplő nemzet részt vesz, ezt a hatást inkább érje el, mint eddigi szobraink.

Kisfaludy Károlynak teljesen hiteles képe nem maradt ránk. A melyet a Kisfaludy-társaság 1842-ben Barabással rajzoltatott és Nürnbergben metszetett (Minden munkák 1843. kiadásához mellékelve), arról Toldy maga mondja «az nem a duzzadó épségü Kisfaludy többé; a művész letörlé arcáról az élet teljét s szemeiben a szertelen tüzet azon kémlelő tekintettel váltá fel, mely a tünődőnek utolsó életszakában sajátja volt». A másik, melyet munkáinak utolsó kiadása terjeszt, Pecz műve és lipcsei metszet, még kevésbbé elégít ki. Amott a költő szárnyaló erejét megbénítja a panasztalanul eltűrt sok testi szenvedés, emitt a mélázó alak a már elkerülhetetlen halál gondolatával látszik tépelődni. Milyen vajjon az uj Kisfaludy? Remélhetjük-e, hogy az lesz a végleges, az igazi?

Érdekes lehet különösen ma, midőn e kérdés annyiunkat foglalkoztat, bemutatni az egyetlen képet, mely róla készült, de már nem az élőről. «Ő szerénységében, irja Toldy, el nem hitetheté magával, hogy a közönségnek egykor kedves dolog leszen vonásait hű képben bírni, s azért sohasem ült. Én a kárt kipótolni akarván, legott barátom halála után képét gipszben levétetém a holttetemről: ennek mása e rajz». — Hogy megnyult a tele széles arc! az érzéki ajkat, a nőiesen gömbölyű állat egészen elsorvasztotta a betegség, mely oly hosszú, kínos harcban győzte le az erőtől duzzadó, hatalmas alakot. Az éles vonalú sasorr, a széles, magas homlok, szinte egészen ismeretlen részleteit mutatja be Kisfaludy arcának. Halotti maszk és átörökített kinézés közti ily nagy eltérésnek csak egyetlen hasonló példájára emlékszem: Schiller a Gohlisban is őrzött halotti gipszkép és a Rietscheltől készült weimari szobra szerint.

*

Boldogabb nép körében a költő fejlődik, ír és meghal. Nálunk hányódik és dolgozik — és mikor meghal, sokszor még sírjának is van története. Bessenyei György sírját Puszta-Kovácsiban fölszántották, Dajka Gáborét ugyanazon sors érte Ungvárt, a nagynak hirdetett Révai tetemeire senki se gondolt Budapesten, midőn a felhagyott váci temető halottainak maradványait egy közös sírba temették.

Szerencsénkre, Kisfaludy népszerűsége meg-

gátolt bennünket abban, hogy «elomlandó tetemei» iránt kegyetleneknek mutatkozzunk. Őt nem feledtük a névtelen halottak közt, hanem elhoztuk a kerepesi-úti temetőbe.

Tegnap künn jártam a nagy halotti városban, hogy fölkeressem a költőt, mielőtt újra irok róla. Apróra akartam lelkembe vésni az egyszerű emlék és környezete minden részletét. A Batthyány mauzoleumától éjszakra, a félkör első sorában; előtte egy besüppedt, elhanyagolt sír, melyből vörös gyümölcscsel telehintett kecskerágó bokor nő ki; csak a megrongálódott szegélykövek jelölik még az ala-

KISFALUDY KÁROLY A RAVATALON.

csony sírkővel, hogy itt a nagy költő mellett Lisznyai Kálmán pihen. Egyébben többnyire német feliratok jelölik az ötvenes években ide költözött csendes szomszédok nyugvóhelyét.

Régi ujságokban megolvashatjuk, hogy váczitemetői sírdombja ritkán volt disz nélkül; most is három hervadt koszorú tanúskodik élő kegyeletünkről s az egyiknek elhamvadó szalagján még olvasható: «egyetemi ifjúság 1891.» Helyesen érzi ifjúságunk, hogy Kisfaludy emlékét mindenekelőtt illik ünnepelnie. Folytonos küzdés és harcz az ő pályája nemzeti nagyságért, művészi ideálért — elavulhatnak-e íme czélok valaha? És meghal, miután egy zivataros múlt szenvedései után meghiggadt elmével és megtisztult világnézlettel dolgozik a saját tökéletesedésén és a mi haladásunkon, meghal ifjan, élte és ereje virágjában — ki ne érezné e végzet megható tragikumát?

Oh fáj és keserű minden, a mit tudunk
Rólad jót, nemeset, becsest,
Mert annak teveled jobb fele sírba szállt!

*

A sírkövön hátul Vörösmarty híres epitaphiuma alatt ez áll bevésve: «A költő tetemeit a régi temetőből a nyugalom ez új helyére áttétette a pesti magyar tanuló ifjúság. Nov. 21. M.DCCC.LIX.

Óhajtottam erről valami közelebbit megtudni s a mire bukkantam, elég érdekes, hogy itt közöljem.

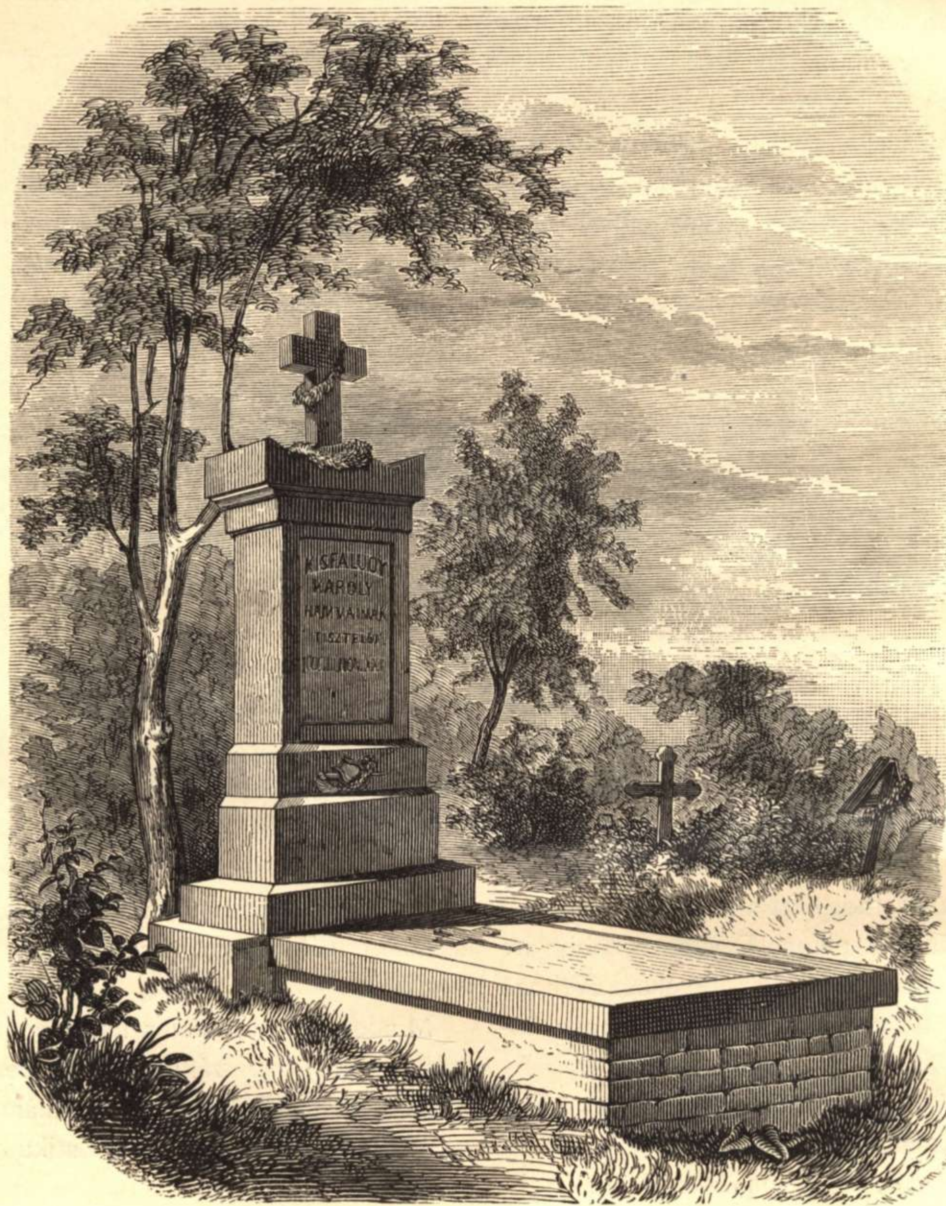
Mindenekelőtt a datum nem pontos. A költő hamvai 1859-ben szállíttattak át, de nem november 21-én. Ez Kisfaludy halálának napja s hogy a kőre vésték, csak romantikus kikerekítés kedveért történhetett.

Az átszállítás első hírét az akkori *Budapesti Hirlap*-ban, a kétfejü sas ægise alatt megjelent hivatalos lapban találjuk. Az 1859. deczember 4-iki vasárnapi szám első napi ujdonsága szóról-szóra ez:

«*Kisfaludy tetemeinek átszállítása.* Mint értesülünk, a cs. helytartósági osztály elnökségénél egy joghallgató által benyujtott kérelem az el-

hunyt költő *Kisfaludy* Károly holt maradványai átszállításának megengedéseért, elutasíttatott, mivel egy oly átszállítási engedély kieszközlésének joga mindenekelőtt csak az elhunytnak még életben levő családtagját illeti; e szerint a fönforgó esetben is ezen jog a Kisfaludy családnak még életben levő tagjai irányában az idegen folyomadónak meg nem adathatott. Az elhunytnak legközelebb álló rokona tudtunkra a Budán élő nyugdíjazott cs. kir. tábornok Kisfaludy. Mindazon hírek tehát, mintha a nevezett költő csontjainak átszállítása legközelebb megtörténnék, alaptalanoknak tünnek ki.»

Ugyanitt deczember 13-án a napi ujdonságok első közleménye: «*A Kisfaludy hamvak átvitele.* E tárgyban pótlólag közölhetjük, hogy Kisfaludy Károly hamvainak átszállítását a régi elhagyott váczi-út melletti temetőből a kerepesi-út melletti sírkertbe a koszorús költő rokona Kisfaludy nyugalmazott tábornok úr kért

KISFALUDY KÁROLY SÍRJA A KEREPESI-UTI TEMETŐBEN.

és nyert engedély folytán tegnap f. hó 12-én reggel tanúk jelenlétében eszközöltette s a gyászmise közelebbi csütörtökön fog szent csendben a belvárosi plébánia-templomban megtartatni.»

A *Pesti Napló,* elég feltünően, csak decz. 14-én emlékszik meg az eseményről, a mit maga is menteget. Pótlásúl pár új részlettel szolgál olvasóinak: a költő hamvainak átszállítása hétfőn, reggeli 4 órakor négy emberből álló kíséret és főtiszt. Szántófy városi plébános egyházi hozzájárulása és a szokásos egyházi szertartások megtartása mellett történt, s míg a hivatalos lap — mint olvasóim észrevették — a gyászmise időpontjáról sem tud semmit s óvatos jóslással említi, hogy az «szent csöndben» fog megtartatni, addig a Pesti Napló azt is tudatja, hogy az reggeli 9 órakor lesz s Mozart requiemje fog előadatni. A *Hölgyfutár* pedig decz. 15-én egyenesen felhívja a közönséget, menjenek el minél többen a templomba. «Múlt hétfőn délután is — folytatja — a rég hamvadó költő új sírhalmát igen sokan látogatták meg a költészet meleglelkű tisztelői közül s miután a sírt megkoszorúzták, a magasztos helyhez illő komolysággal távoztak el.»

A hivatalos lap csakugyan csalódott. Már október 27-ike óta folynak Kazinczy századik születése napja emlékére szerte az országban a hazafias ünnepek; a Naplónak és a Vasárnapi Ujságnak alig van száma, mely csoportosan ne közölné róluk a tudósításokat. Ez időbe s e hangulatba nagyon bele illett a kegyeletes és hazafias tüntetés az elhúnyt költő mellett is. Így érthető a *Magyar Sajtó* hiresztelése, melyet a legtöbb lap átvett s mely a Vasárnapi Ujságban (decz. 18.) szóról szóra van közölve:

«*(Kisfaludy Károly hamvaiért)* a gyászmise csütörtökön (decz. 15.) délelőtt nagy ünnepélyességgel és roppant nagy tömeg jelenlétében megtartatott. A gyászravatalt, melyet a Kisfaludyak ősi czímere, s Kisfaludy Károly ennél fényesebb babérkoszorúja ékített, díszes nemzeti ruhába öltözött fiatalság állta körűl lobogó szövétnekekkel. Minden, ki a fővárosban az értelmiséghez számítja magát, jelen volt, férfiak, nők, fiatalság, tisztes ezüst fők, többnyire büszke deli ruhájában a magyarnak. A nagy templom minden zúga tömve volt, sőt künn a bejáratok előtt is nagy tömegek csoportosultak, lesve az alkalmat, hogy legalább pillanatra annak belsejébe juthassanak. A mely nép így tiszteli jeleseit, maga is igényt tarthat mások tiszteletére.»

*

Kisfaludy sírkövének elején, alúl, babérral átfűzött lant látható, alatta meg paletta és ecset. Ez a dísz úgy látszik csak 1859-ben kerűlt a kőre, mert egy régibb tudósítás (Vasárnapi Ujság, 1857, márcz. 29.) szerint: lant, koszorú s kialvó fáklya volt a sírkő tulsó oldalán, «de ma már otromba vagy tudatlan kezek letördelék.» A leiró nem fáklyának nézte-e az ecsetet? Bizonyos az, hogy e symbolum ügyesen és joggal emlékeztet arra, hogy Kisfaludy festő is volt.

Még mindig titokzatos bizonytalanságba szeretjük Kisfaludy képírói működését takargatni: van egy pár kitünő festménye, de az nem igen hozzáférhető; van egy pár jeles képe, de az lappang; van az Aurorában egy pár sikerült rajza, de most már nem lehet megállapitani, melyek azok? Én ugyan róla írt könyvemben teljes világosságot derítettem a festőre, de minthogy még a *Vasárnapi Ujság* (1888. 6. sz.) is ismétli a régi adatokat, meg kell próbálnom: ha már Kisfaludyról irt könyvemet nem olvassák, több szerencsém lesz-e talán róla írt czikkemmel?

Persze van bennem annyi ravaszság, hogy nem írom itt ki könyvemet. Csak annyit árulok el, hogy ott — nem tudom már az I. vagy II. kötetben-e — minden apróra ki van mutatva és el van magyarázva: hol és milyen képe van? melyik gyönge, melyik gyöngébb? festeni tudott-e kevesebbet vagy rajzolni? meg hogy az

CIGÁNYTÁRSASÁG.

Kisfaludy Károly rajza és metszete.

Kisfaludy Károly rajzolt és metsz:

KOLDUS TÁRSASÁG

Kisfaludy Károly rajza és metszete.

Dr. Vigyorihoz.

Egy drámát írtál, az is eldőlt, sírba fütyölték :
Igy hala újságod ; semmi ! te fényre kapál.
Írtál æsthetikát, oly szép az mint a ködös nap ;
Nincs lelked, sem erőd ; semmi ! te fényre kapál.
Bárhova néz a szem, téged lát, pletyka-titoknok,
Félszegű mindenben ; semmi ! te fényre kapál.
Fényre kapál ! Hogy-hogy ? Görnyedtél és vigyorogtál.
Lesz is fűzkoszorúd, melyre Hanakli segít.

Bátorihoz.

Koczebue forgácsán épült kis Bátori, és most
Hárfával duda zeng, köztük az astrologus.

Muzarion.

Bájba takart első szerződ, most foltokat árulsz,
S gyáva imádódat vízre . . . hivod.

Nadl.

Ipsilonossággal, pöffedten szellemet űztél.
Rajta csak ! a szellem távoz a nagy fül előtt.
Nyelvről szólsz kocza hős s magyarúl írsz «kremniczi erkölcs»
Szél lelked, látom, s nyelved utána mekeg.

Bégeli Músa.

Kotlik bár eleget, zajt ütne, de költeni nem tud,
Könyvet irál mégis, sok szakaszokkal ürest.

Szemeréhez.

Míg fejtörve feszűl más újakat adni, találni,
Új könyvben te szerény, régi sonetteket adsz.

Kisfaludy Károly.

KIADATLAN XÉNIÁK.

Aurorában mely képek származnak tőle? Minthogy ez utóbbiak különösen érdekesek, itt közlök egyet tőle mutatóban: *László Cserhalmon*, mely Vörösmarty hasonló cimű költeményéhez készült.

De megkerűlt két elveszettnek tartott képe is, melyekről Toldy a következő szavakkal adott először hirt: «Bírunk tőle fiatalabb korából két, saját rajza után maga kezével készült rézmetszetet: Koldustársaság és Czigánytanya. Mind a kettő burlesk népscenák szép eredetiséggel adott compositioja.» A két kép szerencsére az Akadémia kézirattárába kerűlt s így módunkban van azokat itt először mutatni be a közönségnek. Meggyőződhetik mindenki, hogy a Koldustársaság burlesk, de nem eredeti, s hogy ha nincs Kisfaludy neve alatta, mindenki németalföldi közepes utánzásra vagy másolásra gondolna; a Czigánytanya meg nem burlesk, de eredeti, csakhogy elég gyönge kisérlet.

LÁSZLÓ CSERHALMÁN.

Bátran elmondhatjuk ezeket. Kisfaludy itthon sohsem szerepelt mint hivatásszerű festő; dilettans volt, sokkal több tehetséggel mint tudással, s hogy műkedvelésével foglalkozunk, csak azért van, mert kiváló egyéniség, a kinek minden emanatiója megérdemli, hogy feléje komoly érdeklődéssel forduljunk.

A nagy költőről azonban emlékezzünk meg külön is. E sorok írója, újra kiadván ünnepeltünk műveit, szerencsés volt több rendbeli egészen ismeretlen prózai és költeményes munkálatokra akadhatni. Ez utóbbiak közé tartozik 9 xénia is, melyek közül hatot Kisfaludy keze irásában olvasóimnak ezennel bemutatok. Egyúttal bevallom, hogy a «Muzárion» második sora utolsó előtti szavát nem birom elolvasni: «S gyáva imádódat vízre . . . hívod.» Micsoda szó áll itt a kipontozott helyen? Ha valaki olvasóim közül ezt megmondhatná, Kisfaludynak egy teljes xéniáját nyerné vele irodalmunk.

Bánóczi József.

GYŐR A SÉTATÉRRŐL.

KIEGÉSZITŐ VONÁSOK.

APRÓSÁGOK A SZOBOR TÖRTÉNETÉHEZ.

A legelső nyilvános szót a *győri Kisfaludy-szobor* érdekében *Vargyas Endre* kir. tanfelügyelő ejtette ki, mikor «Emléket jelesinknek» címmel cikket írt a Győri Közlöny 1880. okt. 31-iki számába, Kisfaludy Károly halálának félszázados évfordulója alkalmából.

A legközvetlenebb cél akkor a költő születése házának emléktáblával való megjelölése volt Téthen.

Erre buzdított Vargyas cikke, de azután szinte félve, gondolatától önmaga is megijedve így folytatja:

«Csak ne volnánk olyan szegények, csak ne húzna bennünket a mostoha idők viszontagságai között még az ág is, *emlékszobor* volna a legillőbb hódolat, olyan, minőt egy Székesfehérmegye emelt nagy szülöttének, — Vörösmartynak.

Hiszszük is, hogy megérjük még mi is, hogy Győr valamelyik terét, talán a Karmelita-tért idővel szintén nálunk is Kisfaludy Károly szobra diszesíti, s tőle nyer elnevezést a térség.

Születésének 1888-ik évi február hó 5-én, tehát nyolc év mulva lesz századik évfordulója. Akkorra talán majd gondolunk is egy merészet és teszünk nagyot!»

S ime az akkor szinte félve kimondott óhajtás, a merész gondolat megvalósult, — tettünk nagyot, a szobor kész, hirdeti a költő dicsőségét, s a nemzet lelkesedését egyaránt.

*

Hogy pedig ez a cikk, mely körülmények által iródott meg, azt is elmondom röviden.

A győri sétatéren, — éppen a hely körül, hol most a szobor áll, — sétálgatott három uriember, beszélgetve a közeledő Kisfaludy-emléknapról.

De beszélgetésök, tervezgetésök a messzebb jövőbe is látott; — Kisfaludy Károly szobráról ábrándoztak! És hogy a tervezgetés ne legyen merő ábránd, — félig tréfásan, félig komolyan, a *tres faciunt collegium* elvénél fogva, mindjárt ott a helyszinén bizottsággá alakultak azzal a gondolattal, hogy a mit nem tudnak elvégezni hárman, szereznek ahhoz harminchármat, vagy ha kell megannyiszor harminchármat.

Közös érzéssel elnökké megválasztották maguk közül: *Baky István* ügyvédet, jegyzővé *Vargyas Endre* tanfelügyelőt, bizottsággá pedig közakarattal megtették: *Kisfaludy Árpádot*, a mostani egyetemi tanárt.

És hogy az ilyképp megalakult és tanácskozó bizottság határozatai formát nyerjenek, a jegyző más egyéb beirható substratum hijján, a saját manchettájára fogalmazta meg azokat.

Hogy e három férfiu érdeklődése, s később buzgó fáradozása igen sok szívben megtalálta ugyanazt az érdeklődést és buzgóságot: elhirdeti maga, a megkészült szobor.

*

Előttem fekszik az a vaskos könyv, mindazok nevét ismerő, kik a gyűjtés megindításakor gyűjtő-ívet kaptak. S mert az egyes nevek után betöltött vagy üresen tátongó adományrovatból, vagy éppen a jegyzet rovatából, hol a művészetek és irodalom pártolásával azóta nagyon erősen összeforrott név mellett is látom megjegyzéskép, hogy a gyűjtő-ívet «*nem fogadta el*», s viszont szegény diákok és iparosok bőkezű adományát meghatva szemlélem, — s ekkép e könyvből sok ember hazafias lelkesedését, s még többnek közönyösségét olvashatom: e könyvet az *ítélet könyvének* is mondhatnám.

De mert ebbe, az 1885-ben megkezdett gyűjtés előtt befolyt adományokat nem jegyezték be, a történeti igazság kedveért azt is elmondom, hogy a győri szobor ügyében nyilvánosan kiejtett legelső szó után, — annak megvalósításához a legelső adományokkal az 1880. évi november 21-én tartott Kisfaludy-ünnep koszoruira gyűjtött összegből fennmaradt 13 frt 60 krral a győri hölgyek nevében *Brinkmann Antalné*, s ezzel egyidejüleg a *győri kath. legényegylet* ifjusága járult, midőn 1880. november 28-án, a költő halálának 50 éves évfordulója alkalmával, a szobor javára szűk helyiségében színelőadást tartott, s annak anyagi eredményét, 25 frtot, mint a nemzet nagyjainak dicsőségeért szintén buzgó munkás ifjuság szerzeményét, az illetékes helyre beszolgáltatta.

Ez alkalommal a többek között előadták az ifjak: Kisfaludy Károly : *Hűségpróbáját*, szavalták a költő «*Karácsonyéjét*», — s mikor a szobor javára az első filléreket megszerezték, — más munkához szokott kezök adománya, az ifjak nemes gondolkozását is bizonyította.

*

Nemcsak pénzzel, kézzel, művészettel, hanem sok tanácskozás és cikk, sok elmondott és megírt szó által is készült a győri szobor.

Tanácskoztak a bizottságok eleget s mikor nem tanácskoztak, írtak a lapok még többet s ha annak a megírt szónak néha éle is volt, legfeljebb a buzgó jóakarat heve tette azokat metszővé.

Bizony-bizony megérdemlik a győri hirlapok: a Győri Közlöny, Győri Hirlap, Győri Hiradó, Hazánk, Független Ujság s a kis Garabonciás Diák, hogy a szoboralkotás művészei közé soroljuk őket.

Érdekes például, hogy a Garabonciás, rögtön, a hogy a győri föllegek között megjelent, második számában (1882. január 8-án) hogyan biztatgatja munkásságra a bizottságot:

KISFALUDY EMLÉK.

Nagy neve a nagy embernek
Hogy feledve ne legyen,
A győriek — győri észszel —
Kieszelték imigyen:

«Kiadandó bizottságnak!»
— Már minálunk igy divik —
«Ahol amugy magyarosan
A teendőt kisütik!»

És valóban . . . . Kisfaludy
Neve nem lesz feledve
Mert ők — *nevét emlegetve*
Tanácskoznak *örökre*.

Kápszli.

És a kis Garabonciásnak ezuttal nem volt igaza, mert az első bizottság, — elmondhatom, mert magam is benne voltam, — teljes négy éven keresztül, Kisfaludynak még nevét sem emlegette, — mert gyűlésre sem hívták tagjait össze, — s így történt, hogy a szobor ügyét 1885. elején *Laszberg Rezső*, Győrvármegye alispánja vette kezébe, — s vitte sikerre.

*

A tanácskozásokból is kijutott bőven a bizottságoknak. — Különösen kezdetben, mikor t. i. komolyan kezdtünk a szoborról beszélni (1885-ben), mikor még a gyűjtést nem indítottuk meg, s mikor csak homályos sejtelemmel néztünk a jövőbe.

Sok érdekes indítvány van följegyezve az akkori jegyzőkönyvekben, — de az egyik legérdekesebbet mégis ifj. *Marlonfalvay Elek* tette. Miután — úgymond — egy álló szobor legkisebb számítással 30,000 forintba kerül, ily összeget pedig nem négy év alatt, de soha sem gyűjtünk össze, indítványozza, hogy a bizottság Kiss Györgynek az akademia birtokában levő Kisfaludy márvány-mellszobráról készíttessen a művész által bronz másolatot, a minek 6—8000 forintos költségeit négy év alatt valószínüleg be lehetne teremteni.

Az indítványt, melynek akkor több híve volt, mint időelőtt valót, nem tárgyalták; — és én azt gondolom, hogy az a lelkes indítványozó, ha ma megáll a kész szobor előtt, maga örül annak leginkább, hogy indítványát akkor mint korait nem tárgyalták, később pedig elfeledték.

*

A gyűjtő-íveket 1885 március 7-iki gyűléséből adta ki a szoborbizottság.

A felhívást *Kisfaludy Árpád*, a költő unokaöcscse szerkesztette, melynek ragyogó irályából a költői lélek szárnyalása, s a rokoni szív verése egyaránt kiérzik.

Nem tudom megtagadni magamtól a szellemi gyönyörűséget, hogy az eredményes munka bevégző ünnepén csekélyke részt ne közöljek a felhívásból. melynek oly nagy része volt a szivek átdozatkészségének meghódításában.

«*Kisfaludy Károly* irodalmi egyéniségét s rövid életén kifejtett munkásságának érdemeit nem is szükség bővebben fölemlegetni. Az a félszázad, mely sírjára borul, sem a rögös pálya emlékét el nem födheté, sem érdemeit ki nem törölhette a nemzet öntudatából.

Jöhet talán kor, mely nem zengi többé dalait; jöhet idő, mikor színműveit csak olvasásból ismerik majd az irodalom barátai; — de míg e földön magyar él, nemzete multját ismerő; míg a fejlődés diadalmas magaslatairól a kezdés elszánt munkásaira vissza-visszanéz a

hálás kegyelet: addig Kisfaludy Károly emléke biztosítva van. Hogy költészetünket, mely soká csak nyelvében volt magyar, — *nemzetivé* tette: olyan érdem ez, mely egészen a multé nem lehet soha. Ezt az érdemét az utódok haladása, bármennyire jusson a kezdettől, el nem feledteti; sőt inkább — miként az oltovány nemes erejét — a szerencsés fejlődés csak neveli, s mind gazdagabb gyümölcseiben mutogatja az egymást váltó nemzedékeknek.

a szobor javára, mely óriási munka árán fényes erkölcsi és anyagi sikert aratott.

Most már el sem igen tudom hinni, hogy ez előadás érdekében majd *Mihálkovics Tivadarral* Bécsbe, azután Budapestre, majd *Szávay Gyulával* Budapestre utazgattunk, kérve az intendánsokat az engedélyért, a művészeket a szívességért, a minisztert a művészek számára: tiszteletjegyekért.

Mi hárman és még *Sátor Jenő* rendeztük a «nagy hangversenyt» a győri nőegyletek szíves részvételével. Énekelt *Nádayné Katalin*, *Gassi Ferenc*, — szavalt és játszott *Pulszkyné Márkus Emilia*, játszott *Náday Ferenc*, czimbalmozott *Völgyi Kornélia*, zongorázott *Gaál Ferenc*, *Weber Ferenc*, s prologot írt az előadáshoz *Ábrányi Emil*. Fényes társasága a művészeknek, mely a költő szobra érdekében hozta el hozzánk művészete adóját.

★

GRÓF LASZBERG REZSŐ, GYŐRVÁRMEGYE ÉS GYŐR SZ. KIR. VÁROS FŐISPÁNJA, A KISFALUDY-SZOBORBIZOTTSÁG ELNÖKE.

Kisfaludy Károly emlékét művei őrzik. «Nem poetai dicsőség után törekedtem» — írja ő maga. Szerénysége nem kér oszlopot ércből; de érdemei megkövetelik.» — —

Csakhamar 10.000 forint gyűlt össze a lelkes felhívásra.

★

Akadt elég dolga az ünneprendező bizottságnak is. 1886 március 22-én volt az a nagyszabásu előadás

Hasonló érdeklődés vezette be és siker koronázta azt a hangversenyt, melyet ugyanaz a rendező bizottság 1887 január 17-én rendezett, s melyre a győriek Zichy-concert néven emlékeznek.

Zichy Géza, az egykezü gróf, a ki mégis 1000 kézre való j't művelt, — gróf *Batthyányné Andrássy Ilonának* kértére szivesen megigérte, hogy játszik Győrött a Kisfaludy-szobor javára. Meg is cselekedte.

Mondott napon csillogtatta Győrött soha nem hallott művészetét, — s a győriek a mikor megcsodálták a nagy művészt, megszerették benne az embert.

Ugyan e concertben működött közre *Bignio Lajos* is, cs. és kir. kamarai énekes, ki nem igen szokott otthonából kimozdulni s a kit e hangversenyre nekünk tisztán az «*Első magyar*» szerzett meg. — *Lévay Henrik* jó szive és hatalmas befolyása járt közbe *Keglevich* intendánsnál, hogy a szereplésre az engedélyt megadta, és *Ormody Vilmos* az «Első magyar» másik igazgatójának jóságos közbenjárása vette rá művészbarátját, hogy a győriek meghívását szívesen elfogadja, ki el is fogadta, de persze csak úgy, ha útjára ő is elkiséri, a mit a szoborügy iránt való lelkes érdeklődésből, — Ormody igazgató meg is cselekedett.

Bignio énekét *dr. Deáky Zsigmond* kisérte a zongorán.

Ez a két hangverseny 1300 forinttal gyarapította a Kisfaludy-szobor pénzalapját.

*

A győri *casino* sem maradt el a Kisfaludy-szoboralap jótevői közől, hanem buzgó ügyszeretettel fényes bálra gyűjtötte össze Győr s a vidék hölgyeit, s a szoboralap javára közel *300 forintnyi* csinos összeget táncolt össze.

*

Ha e helyen hozzávetőleg felsoroljuk azokat a tényezőket, melyek szobrunk felállításában jelesebb mértékben részt vettek: nem hagyhatjuk említetlenül ezek sorában a «*Kisfaludy-asztaltársaság*-ot» sem.

Vidám társaság tömörült együvé, jó barátok és a mindennapi élet által összehozottak kisded csoportjából a «Vigadó» fehér asztalai körül. Miről folyhatott volna másról a beszéd a város társaságaiban, mint a Kisfaludy-szoborról. Arról folyt itt is, e társaságban, melynek tagjai sorában a szobor-ügy leglelkesebb barátai közül foglaltak többen helyet.

Utóbb az állandó théma lelkesítő tárgyalása közt, a barátok társasága «Kisfaludy-asztaltársaság» neve alatt szervezkedett, tagjai körét kiterjesztette, tréfás gyűjtéseket eszközölt vonzó asztalánál s íme: e jó tréfa állandósulása közel 800 forintot eredményezett pár év alatt a szobor-alapnak.

Nagy jelentősége volt az asztaltársaságnak abból a szempontból is, hogy benne állandó pártolót nyert a szobor-ügy s ha időről-időre a mozgalmakban szünet vagy lanyhulás állt be, itt az asztalnál a lelkes társaság mindig szőnyegen tartotta az eszmét.

A társaság elnöke *Szauter* József, titkárja *Szávay* Gyula, tagjainak száma közel másfélszáz.

Ma, a mikor tíz év munkájának és lelkesülésének ércemléke felragyog: sugaraiból méltán hull e társaságra is.

*

És ha talán éppen e sorok révén, megtudják a költő dicsőségeért buzgó szívek, hogy mind e fáradság és áldozat dacára, magyar szokás szerint, — maradt még egy kis fizetetlen adósság is hátra, — nem kételkedem, hogy csakhamar összeteremti ezt a kis hátralékot Győr lelkes közönsége, mely örömmel időzik a szobor talapzatánál, — elmerengve «régi dicsőségről»...

Ruschek Antal.

A MŰVÉSZ ÉS ALKOTÁSA.

Mátrai Lajos Györgynek hívják a férfiut, kinek művészi ihlete megalkotta a szobrot, mely Kisfaludy Károly dicsőségének, emlékezetének — a költő művein kívül — ez idő szerint a legméltóbb őre.

Mikor a szobor ércére ráesik a legelső napsugár, — az ünneplő közönség rokonszenves érdeklődése a szobor talapzatánál azt a férfiut is megkeresi, kinek tehetsége, tudása, művészete, lelkesedése és munkás keze ujra előhozta sírjából a rég nyugovót, — meghatározhatatlan időkön át ujra élni, hatni, buzdítani készteté a költőt.

Megkértük tehát a művészt, hogy beszélje el élete folyását, hogy mi meg gyönyörködés és tanulság okáért tovább beszéljük azt, a mit gyanutlan őszinteséggel önmagáról mondott el a Kisfaludy-szobor szerény alkotója.

Egyszerűen mondjuk el, a mint ő elmondotta, mintha csak az ő szavait venné a szíves olvasó.

Mátrai (Muderlak) Lajos, szegény iparos szüléktől, 1850. március 6-án Pesten született. Még pedig a Terézvárosban, hol akkortájt a német nyelv volt a lakosság anyanyelve; s mert a Bach-korszakban nevelődött, s az iskolában is csak német szót hallott, szinte idegen nyelvkép kellett megtanulnia hazája nyelvét.

Már mint kis fiúcska szeretett rajzolni és faragni. E hajlama arra késztette szüleit, hogy őt Kauser János kőfaragóhoz inasnak adják, kinél három évet töltött a Tudományos Akadémia épületén munkálkodva. Mestere csakhamar észrevette, hogy a fiú nem kőfaragónak, hanem szobrásznak való. De a szülők menthető aggódással mit sem akartak arról tudni, hogy a fiú biztos keresetforrását a szobrász kalandos pályájával cserélje föl.

Jó anyjának közbenjárására, mégis egy épület-szobrászhoz jutott mint tanuló, kinél 1867-ig dolgozott. De tanulni vágyása külföldre űzte.

Hogy megtanulja a fafaragást, 1867 tavaszán Bécsbe ment, hol gazdájánál, igen ügyes és szorgalomra buzdító faragónál oly szép előmenetelt tett, hogy fölbátorodva az eredménytől, Párisba vágyott menni.

Bár keresete nem volt sok, az utiköltséget mégis hamar összeteremtette, és már 1868 őszén Páris tömkelegében hányódott ide s tova a 18 éves ifjú.

Jó csillaga igen becsületes, törekvő magyar társaságba vezette őt, t. i. a párisi magyar egyesületbe, melynek tagjai a szegény faragó fiút elkalauzolták a művészet zsámolyához. A francia-német háborúig Párisban maradt. Ez idő alatt lázas szorgalmat fejtett ki.

Egész nap dolgozott mint faragó, a kora reggeli órákat a francia nyelv elsajátítására fordította, este pedig az akadémiára járt gyps és természet után rajzolni.

A francia-német háború kitörése folytán, — mert minden művészet pangott, és iskola zárva volt, — a többi idegenekkel együtt neki is távoznia kellett Párisból; de mert szegény volt, hajlamát követve nem mehetett sem Olaszországba, sem Angolországba. — S mert az iparművészet Németországban épp úgy haldoklott, mint Franciaországban, Bécsbe kellett visszatérnie.

A francia-német háborút művészünk magára

nézve nagy csapásnak tekinté, mert jövőjét alapjában megtámadta, kisodorván őt abból az irányból, melyben eddig oly szépen haladt előre.

Bécsben az akadémiára nem mehetett, mert nem volt pénze, ujra munkát kellett tehát keresnie. Talált is olyat, hogy nemcsak kenyerét kereste meg általa, hanem sokat tanulhatott is. Elsajátította ugyanis a «stucco» technikáját, Lajos Viktor főherceg palotájának és az iparművészeti múzeumnak belső boltozatdiszítését készítve.

A hadkötelezettség Budapestre hívta őt, hol csakhamar letette a tiszti vizsgát. Atyjának időközben jobbra fordult anyagi viszonyai folytán ujra a szép, dicsőségteljes művészi pálya reménye csalogatta; — hitte, hogy tanulmányai folytatására bejuthat a művészeti akadémiába. De nem úgy történt. Édes atyjának 1873-ban bekövetkezett halála után örökölte annak rendezetlen vagyonát, melytől azután egy-két törvénytudó ember jóakarata teljesen megfosztotta, úgy hogy két év multán szegényebb volt, mint azelőtt.

MÁTRAI LAJOS.

Ez anyagi csapások nyomása alatt a művészetről majdnem végképp lemondott. Az életföntartás szüksége arra kényszerítette, hogy faragó-műhelyt nyisson.

De mert nem volt meg benne a kellő üzleti szellem, semmikép sem tudott ez újabb helyzetébe beletörődni. Szíve vágya a művészet felé hajtotta, — miért is a budapesti iparkamara által az 1878-diki párisi világkiállítás alkalmából hirdetett utazási ösztöndíjért folyamodott, és azzal, már mint nős ember, Párisba utazott.

Páris művészi levegője megérlelte benne a könnyen érthető elhatározást, hogy nem megy vissza Budapestre, míg a művészet titkait el nem sajátítja; s mert Münchenben II. Lajos bajor király kastélyainak építkezésénél biztos foglalkozást talált, családjával együtt itt le is telepedett.

Újra boldog volt tehát, hogy a művészettel foglalkozva, lelke tárházát a neki szükséges művészeti ismeretekkel gyarapíthatta, s meg-

szerezhette magának azt a tudást, mire egy művésznek szüksége van.

S a már java férfikorát élő művész ma is lelkesedéssel beszél élete ama szakáról, midőn kedve szerint tanulhatott, s egész hévvel foglalkozhatott a művészettel.

Nappal a műteremben dolgozott, este a műtörténelmet, a bonctant hallgatta és Benczúrnál actot rajzolt.*

Münchenben szerzett gyakorlatának és szorgalmas művészi tanulmányainak köszönheté, hogy a kormány, Trefort kultusministersége alatt, Hegedűs Kandid Lajos és Keleti Gusztáv közbenjárása folytán, 1880 aug. 24-én őt a m. kir. iparművészeti iskolához a szobrászat tanáráúl kinevezte.

Mint három gyermek atyja tért vissza az édes hazába, lelkesítve a magasztos hivatás gondolata által, hogy hazájának ifjú művész-nemzedéket nevel. E gondolat annyira elfoglalta lelkét, hogy 5—6 éven át alig foglalkozott egyéb művészi föladatokkal, melyek neki nemcsak mint tanárnak, hanem mint művésznek is szereztek volna hírnevet.

S én azt hiszem, hogy csak előnyére volt Mátrai művészetének, hogy hosszú idők keservesen szerzett tanulmányai után kezdett nagyobb alkotásaiba, amik azután a kritika itélete szerint egyszerre művészi munka számba mentek.

Mikor a szobrásziskolát az Izsó-műterembe helyezték át, alkalma és több ideje is volt művészi alkotásokra gondolni.

Időközben pályázat útján nyerte el az Izsó-szobrot, s mikor ez még el sem készült, szintén pályázat útján Károli Gáspár gönczi szobrának megalkotásával bízták meg.

Már az első szobor, mely a jeles magyar szobrászt munka közben ábrázolja, s annak sírját díszesíti — szép nevet biztosított Mátrainak; a másik pedig a művészi hírnév mellett még azt a dicséretet is megszerezte számára, hogy ő vele és általa kezdődik a magyar művészetnek az a korszaka, melyben nemcsak százezrekkel bíró fővárosok, hanem kisebb helyek jóakarata is emelhet szobrot jeleseinek, — a művészre még mindig tisztességes, de a közönség áldozatkészségére is méltányosabb föltételek mellett.

E szempontból különösen a «Budapesti Hirlap» foglalkozott Mátraival a gönczi szobor leleplezése után. E jó hírnév, melyet még e két szobor mintájának a műcsarnokban történt, s kedvezően fogadott kiállítása is nevelt, szerezte meg Mátrainak a Kisfaludy-szobor alkotása megtisztelő megbízását.

Mátrai nevét, mint kire a Kisfaludy szobrának megalkotását bízni lehetne, Győrött legelőször Zechmeister Károly polgármester, szobor-bizottsági társelnök említette, ki a Mátrai műveit látta kiállítva — erről a nyilvánosság előtt legelőször a Győri Hirlap beszélt, — s mindezekre a művészt véletlen találkozás alkalmával e sorok írója figyelmeztette.

Hogy a Mátrai-féle Kisfaludy-szobor «alaposan tanulmányozott, érett és minden tekintetben jól sikerült mű», hogy az «úgy a megbizott művésznek, mint a t. megbizóknak dicséretére válik, s a hazánkban eddig felállított javabeli szobor-emlékek sorában helyét becsülettel megállja», elmondotta az itéletre legilletékesebb művészbizottság, melyet Keleti Gusztáv elnöklete alatt az itéletre bizodalommal fölkért a győri szobor-bizottság.

Végtelenül érdekes az összehasonlítás Kisfaludy Károly első szobor-emléke, és a között, melyet most állított fel a nemzeti kegyelet. Mindkettőnek képét bemutatjuk e könyvben.

Mátrai szobra, mint compositio, talapzatával együtt harmonikus egészet alkot. A fekete porphyr talapzat lendületes konturjai a szoborban mintegy folytatást nyernek s dicséretére válnak a tervezőnek.

Maga a kő ritka pompájú fekete porphyr, kitünően csiszolva. A követ ez egyszerű felirat ékesíti: *Kisfaludy Károly.*

* Actrajzolás = élő minta után való rajzolás.

A költő díszmagyarba öltözött alakja, mintha éppen megszületett eszméjét készülne papirra vetni. Az alak tartása eleven, könnyed, — az egész szinte él, s e tulajdonsága, — bármely oldalról tekintjük is, szembe tünik. A költőt ez eleven tartása folytán, ha kezében ott nem volna tolla, szinte szónoknak, szinésznek lehetne tartani!

Az alak arányai helyesek, s a test minden része kellő mértékben érvényesül.

A ruházat kérdését a leggenialisabb módon oldotta meg a művész. A ruházat a testet jól takarja, de el nem födi, s a mellett szorgalmas tanulmányra vall a természet után.

A költő lábai alatt a kő felső részére babérág borul, mely symbolikus jelentőségén kívül harmonikusan köti össze a három és fél méteres porphyr talapzatot a három méter magas bronzalakkal.

A szobor hatása a lehető legkedvezőbb, úgy, hogy mikor a szobor, lefényképezés céljából, egy kevés időre takarójától megszabadult — a szobor-bizottság elnöke távirat által üdvözölte a művészt jól sikerült munkája érdeméből.

A laikus szem is megerősíti a művész-bizottság itéletét, hogy e szobor előkelő helyet foglal el hazai hírneves szobraink sorában, s hogy az, a Kisfaludy neve mellett Mátrai nevét is őrzi az enyészettől.

Ruschek Antal.

AZ ELSŐ KISFALUDY-SZOBOR A MUZEUMKERTBEN.

A SZOBORRÓL A SZOBRÁSZ.

Dolgom akadt egyszer az első magyar biztosító társulatnál.

Valami pénzügyletet kellett ott lebonyolitanom, minthogy az «első magyar» vette kezébe — mint sok más hazafias dolgot — a Petőfi-szobor ügyét is, s a Petőfi-szobor fölöslege Izsó szobra költségeire volt szánva.

Itt találkoztam Ruschek Antal győr-szigeti plebánossal, ki, mikor nevemet hallotta, azonnal figyelmeztetett, hogy a győri polgármester látta kiállitott műveimet, a «Győri Hirlap» pedig megemlitette nevemet, — nem volna hát tréfadolog — lerándulni Győrré, ott körülnézni, — talán ez a látogatás sikerre vezethetné a győri Kisfaludy-szobor ügyét.

Ez 1891 január 30-án történt.

Február 1-én már Győrött voltam, — a plebános ur bemutatott a szobor-bizottság elnökének, Laszberg Rezső grófnak és Zechmeister Károly társelnöknek, a város polgármesterének.

Az elnök megbeszélésünk alapján felhivott, hogy adjak be a szobor alkotására ajánlatot vagy tervezetet, melynek alapján a bizottság határozhasson.

A tervezetet benyujtottam, s mivel méltányos áron művészi munkát igértem, a szobor-bizottság már március közepére meghivott, s én a szobor kisded mintájával, melyet plastilinből gyurtam, megjelentem a bizottság előtt, melynek a kis minta, ugy látszék, tetszett, mert megbizott, hogy annak alapján egy harmad nagyságu segédmintát készitsek. Ez a segédminta is elkészült juniusra, melyet ugy a felkért budapesti művész-bizottság, mint a győri szobor-bizottság elfogadott és helybenhagyott.

Mielőtt a szobor nagy mintájának megkészítéséhez fogtam volna, tanulmányutat tettem a külföldön, Berlinben megnéztem a nemzetközi művészkiállítást, és Prágában a cseh kiállítást tanulmányoztam. Meglátogattam Drezdát és Lipcsét is.

Nagy gondot fordítottam az álló alakok tanulmányozására. Magában Berlinben 25 nevezetesebb álló szobrot láttam: költők, katonák, szinészek és uralkodók szobrait. Mindezek között leginkább a Hänel-féle Körner-emlék ragadta meg képzeletemet s vette birtokba lelkemet.

Körner Kisfaludynak barátja volt!

És én a két költőben, meg haláluk után is hasonlóságot véltem fölfedezni, — a hosszú idők után is érezni véltem a két lélek rokonságát. S az a lelkesedés, honszerelem, költészet, mely Körner szivét hevítette, a Hänel-féle szoborban pompásan ki van fejezve. A rézből domborított alak, redős katona-köpenyben áll, s kardját mellére szorítja. Jobbjában a harci dalok tekercsét nyújtja előre. Ime a hazáját szerető költő, ki szivesen ontja vérét hazája üdveért. E szobor állott lelkem előtt a míg a Kisfaludy-szobron dolgoztam, s csak a szoborbizottság kivánságára tettem a szobor tartását nyugodtabbá.

A múlt év augusztus havában érkeztem vissza utazásomból s azonnal hozzáfogtam a szobor fölrakásához.

Érdekes munka volt ez, melynél egyik neves irónk inasa szolgált mintául. A költői érzésü fiatal ember büszke öntudattal vitte szerepét, s oly *pose*-okat vett föl, mintha maga lett volna Kisfaludy. Mint művész becsülöm a szeren-

A KISFALUDY-SZOBOR AGYAGMINTÁJA A MŰTEREMBEN.

csét, hogy alkalmas mediumot találtam munkám kivitelére.

Ez a Bory nevü fiatal ember nem csak az actnál, hanem a ruházat kérdésének megoldásánál is élő minta gyanánt szerepelt.

Az alakot meglehetős gyorsan mintáztam. Az 1 1/2 métermázsányi vasgerenda 2 hét alatt meg volt kovácsolva és föl volt állítva. Az act 4 héttel később föl volt rakva, s 6 hét alatt megmintázva. Csak a fejnek és köpenynek mintázásához nem tudtam hozzáfogni, mert az előbbihez nem találtam elég jó arcképet, a köpönyeg pedig annyiból okozott nehézséget, a mennyiben élő mintám egy óránál tovább nem bírta el a súlyos köpenyt.

Két héten át mitsem tudtam dolgozni, sőt még iskolai teendőimet is izgatottan végeztem. Borzasztó idők voltak ezek!

De egyik este, mikor a növendékek már elhagyták a műtermet, s csak én és fiam maradtunk ott, hirtelen megragadott a gondolat, hogy a szobor fejét megalkotom. Fiammal gyorsan agyagot készíttettem, s én hirtelen elhatározással fölugrottam az 5 méteres állványra és hozzá fogtam a fej mintázásához.

Fiam alig győzte az agyagot föladni, oly gyorsan dolgoztam. Féltem, hogy fantáziám cserben hágy. Alig egy félórai munka után a fő föl volt rakva, úgy a hogy most bronzban megöntve van. Később csak némileg finomabb árnyalatok által javítottam azt.

A köpeny hamar megvolt, és az alak általánosságban tökéletes képet nyújtott.

Meghívtam ismerőseimet, kollégáimat — jöttek a győriek. Sok mindenféle embernek megmutattam az alakot, s hallgattam megjegyzéseiket, s nem egy volt, mit tekintetbe is vettem.

Igy múlt el másfél hét, s azután rohamosan haladt a munka, úgy, hogy karácsony előtt egy héttel a szobor bronz-öntésre készen állott. A művészbizottság által elfogadott mintát nagy lelki megnyugvással adtam át a bronzöntőknek, kik hóhérokként vagdalták darabokra félévi verejtékes munkám eredményét; de bíztam s bár izgatottan, mégis türelemmel vártam, hogy majd csak megint visszaadják azt hű bronzmásolatban.

Nem is csalódtam. Nyolc havi szorgalmas munkálkodás után az öntés is jól sikerült s a bizottság elismerését nyilatkoztatta ki, s átvette tőlem a bronzszobrot.

S mikor a bronzöntés miatt már nem kellett aggódnom, új aggódások között ingadoztam, hogy vajjon a talapzat legalább technikailag sikerül-e úgy, mint a *szobor*. De csakhamar megnyugodtam, mert 20 ládában a legszebb kőfaragó munka érkezett Győrré. S mikor ez is megvolt, akkor még azon aggódtam, hogy lesz-e kellő harmoniája a kőnek a szoborral, s mily hatást gyakorol az egész a nézőre?

Szívdobogva lestem a pillanatot, mikor a súlyos bronzszobrot a már felállított talapzatra fölállították.

Egy megbillenés, — és majd két éves munkám eredményének vége lehet! De a jó Isten megőrzött minden bajtól, — a szobor készen áll, — legyen érte Istennek hála és dicséret!

De a Gondviselésen kívül, ki munkáimban mindenkor vezetett, köszönetet mondok e helyen az egész győri szobor-bizottságnak, különösen pedig a bizottság elnökének, gróf Laszberg Rezső úrnak, győri főispánnak, ki hatalmas erélyével minden akadályt legyőzött, s a szobor ügyét lelkesen felkarolta.

Köszönetet mondok a győri hirlapoknak, melyek folyton a legbuzgóbb ügyszeretettel támogatták a szobor ügyét.

De mit mondjak neked, lelkem barátja, ki az ércemlék mellé e lapokon irodalmi emléket állítasz, — s ki sokszoros Győrött tartózkodásom alatt, nemcsak szíves vendéglátással fogadtad az utast, hanem szereteteddel is támogattad a néha-néha csüggedő embert? Áldjon meg érte a jó Isten!

Köszönet Győrnek! — én hálás szívvel, igyekeztem a szobor lelkiismeretes munkája által meghálálni a nekem szívesen előlegezett bizodalmat.

Mátrai Lajos.

A KITAGADOTT.

Ki ne ismerné a mesét a szívtelen apáról, Kisfaludy Károly édes apjáról, a ki legkisebb fiát — mert születésével anyja halálát okozta — nyomban elűzte házától és nem is akart megbékülni vele, sem életében, sem holta után, mert még végrendeletében is *megtagadta!* . . .

Hiába sietett a költő bátyja, Sándor, egy Toldy Ferenchez írt hosszú levélben a szárnyra eresztett mesét a kevésbé «romantikus» valósághoz visszaterelni; egy félszázadnak kellett elmúlni, míg az alaposabb történetírás a nagy közönség előtt is a maga valóságában földerítette az apa és fiú, mindenesetre rideg viszonyát. És ez a valóság azt is megmutatja, hogy az apa rideg szigora nem volt szívtelenség; hogy az öreg nemes 1823-ban végrendeletét írva, már nem «halálára és *haragjára* gondol». Az útját annyi hányódás közt kereső lángészben bízni most sem tud, benne a haza nagy fiát nem sejti ugyan; de a tulajdon fiát nem tagadja meg. Miután már előbb kiadta volt az ősi vagyont, szerzeményében is egyformán kivánja részesíteni minden gyermekét, *Károlyt* is megnevezve egy sorban a többivel (végrend. 6. p.), — csupán Mihály javára tesz kivételt, mivel hogy csak neki vannak gyermekei, «kikben a nemzetség élni fog». Aztán valamennyihez szól olyan szavakkal, melyekben minden van, csak szívtelenség nincs.

Ime az «öreg Kisfaludy» végrendeletének befejező sorai:

Kedves Gyermekeim! Valamint egész Életemben már már
fottava hanyatlott ~~több~~ Százodoktul fogva fent álló Nem-
=zetségünknek Előlmenetelit mindenkor óhajtottam,
ezen utolsó Akaratbéli Rendeléseimis egyedül fent tar-
=tására czéloznak s nem másra, mert hozzátok vonzó
Attyai Szivem Külömbséget Köztetek nem érzett. Lölkem
Esmérete Bizonságot tész mellettem, hogy soha el nem
mulattam, a mi igaz Attyának Kötelességibe áll Körüle-
=tel egyaránt aggodnom; Kisdedségtektül fogva e mai-
=napig meg nem szüntem bennetéket oktatni, mi-
=képpen köllessék Fögondal az Istennek, de e mellett Mod-
=gyával a Világnak is tetszeni — Annál vidáb csöndes-
=sebben fogok nyugodni a Földnek Gyomrában, hogy már
mindenitek Szárnyaitokra kelvén, magatok Kenyerit
meg tudgyátok itélni Ote a Rossztul csak akarjátok —
Éllyetek Isteni Félelemben; Szeressétek egymást; Irigye-
=tek ellen Egyiktek a Másiknak Védelmire légyen; és
mivel az Isteni Gondviselés nem egy Mértékkel terjesztetét-
=te Kegyelmit minden Emberekre, Ti, a mellitekbéli Gyerme-
=keitek

=Kertek nincsen, és talán nem is lesz, az Ur Isten azom-
=ban bővebben Osztotta Reátok Szent Áldását, Segítségtek
és gyámolításától másik Testvértéker, a kiknek talán
Szüksége vagyon a Segedelemre; azért hogy Maradé-
=kairokra nem szálhat, ne fogyaszszátok Vagyonját-
=tokat, hanem emlékezzetek meg mint Atyátokban, mint
Holtatok után Testvéreitekről és ezeknek Mara=
=dékjairól., a kik szinte ugy Véréték, és a kikben
a Nemzetség élni fog - Sok nagy Lölkől fel emel-
=tek ezszerint a Nemzetségüket, s-azért a Késő Ma-
=radékotoknál Századok mulván is mindenkor Áldás-
=ban és Tiszteletben tartatott a Nevek, mint Familia
Fundatorainak.

Ezek után Vegyétek Atyai Áldásomat! ajánlak Benneteket
a Mindenható Nagy Ur Istennek Oltalmában! Veze-
=relje, Segítse Szent Malasztya által minden Igyeke-
=zéstek Lölki s-Testi Javaitokra és Boldogulástokra!
Irtam Tétén 14dik Decemberben 1823dik Esztendőben

Kisfaludy Mihály

Én előttem Nemes Horváth [illegible]tony mint
az itt megnevezett jelen lévő Bizonyságok-
kal együtt meghivott Bizonság

Én előttem Nemes Gyapay Pál, mint az itt meg nevezett jelen lévő
Bizonyságokkal együtt meg hivott Bizonyság.
Én előttem Nemes Ormánczy Károly, mint az itt meg nevezett jelen
lévő Bizonyságokkal együtt meg hivott Bizonyság.

A KISFALUDY-SZOBORBIZOTTSÁG.

Elnökség:

LASZBERG REZSŐ GRÓF,
Győr vármegye és Győr sz. kir. város főispánja, a szoborbizottság és a műszaki bizottság elnöke.

ZECHMEISTER KÁROLY,
kir. tanácsos, Győr sz. kir. város polgármestere, társelnök, a gyűjtési bizottság elnöke.

Dr. KAUTZ GUSZTÁV,
kir. tanácsos, alelnök, az ünneprendező-bizottság elnöke.

A szoborbizottság jegyzői:

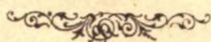
RUSCHEK ANTAL,
győr-szigeti plebános, a műszaki biz. jegyzője.

KISS FERENC,
Győr sz. kir. város főjegyzője, a gyűjtési bizottság jegyzője.

SZÁVAY GYULA,
a ker. és iparkamara titkára, az ünneprendező-bizottság jegyzője.

Kivülők a bizottság tagjai:

Abday Asztrik, sz.-benedek-r. tanár.
Dr. Angyal Armand, főkapitány.
Auspitz Pál, földbirtokos.
Back Herman, nagyiparos.
Baky István, ügyvéd.
Dr. Balits Lajos, theol. tanár.
Barcza Géza, ügyvéd.
Gróf Batthyány Lajos, fiumei korm.
Beidl Alajos, apátkanonok.
Dr. Beliczay Elek, ügyvéd.
Bély János, főügyész.
Börzsönyi Arnold, sz.-benedek-r. tan.
Bezerédj István, nagybirtokos
Bezerédj Ödön, állomásfőnök.
Bierbauer Lipót, jószágkormányzó.
Bohuniczky Ignác, esperes-plébános.
Bors Pál, plébános.
Dr. Buzinkay Gyula, közeg. felügy.
Csepreghy Endre, nőképző tanár.
Cserhalmy Lajos, plebános.
Csukássy Károly, közjegyző.
Dr. Deáky Zsigmond, ügyvéd.
Dr. Dorner Béla, főorvos.
Ekker József, plebános.
Erdélyi Sándor, államtitkár.
Dr. Fischer Gyula, kir. alügyész.
Dr. Fischer Gyula, főrabbi.
Fischer Kálmán, földbirt.
Dr. Fischer Sándor, főjegyző.
Dr. Földváry Elemér, orsz. képv.
Francsics Norbert, orsz. képviselő.
Fridrich Károly, számtartó.
Fritse József, tiszttartó.
Fürst Dávid, kereskedő.
Dr. Gieszvein Sándor, püspöki titk.
Goda Béla, földbirtokos.
Györgyházy János, földbirtokos.
Haják Antal, árvaszéki elnök.
Hæfner Ernő, magánzó.
Hauzer György, tüzoltó-főparancsn.
Heckenaszt György, orsz. képviselő.
Hollósy János, plebános.
Hollós Gyula, főreáliskolai tanár.
Horváth Lajos, ügyvéd.
Horváth Lajos, plebános.
Horváth Samu, ev. lelkész.
Izsó Vince, ev. lelkész.
Jerfy Ferenc, földbirtokos.
Jerfy Antal, keresk. és iparkam. eln.
Kálóczy Lajos, nyug. alapítv. főtiszt.
Dr. Karácsony Imre, igazgató.
Karták Pál, pénzügyigazgató.
Karsay Sándor, superintendens.
Dr. Katona Mór, jogtanár.
Karvasy Kálmán, ügyvéd.
Keppich Illés, kereskedő.
Dr. Kisfaludy Árpád, egyet. tanár.
Kiss Endre, földbirtokos.
Kiss Gábor, kir. táblabiró.
Kiss Sándor, ügyvéd.
Kohn Ignác, kereskedő.
Dr. Korn János, ügyvéd.
Kovács Ábel, fürdőigazgató.
Kriszkinkovich Ede, ügyvéd.
Lacza Ferenc, ügyvéd.
Lasz Samu, főreáliskolai tanár.
Lenner Emil, főreáliskolai igazgató.
Lerner Márton, földbirtokos.
Lévay Henrik, főrendiházi tag.
Lippay Géza, alispán.
Matkovich László, földbirtokos.
Márkus Adolf, bérlő.
Meiszner Ernő, műszaki tanácsos.
Mihalkovics Tivadar, körjegyző.
Milkovich Imre, földbirtokos.
Mladoniczky Ignác, kanonok.
Mocsáry Jenő, földbirtokos.
Mohl Antal, kanonok, plebános.
Nagel Benő, kereskedő.
Nagy György, esperesplebános.
Nagy Lajos, földbirtokos.
Dr. Németh Antal, főigazgató.
Németh Miklós, főszolgabiró.
Nemes Ignác, várnagy.
Nogáll Károly, v. püspök.
Páder Rezső, plebános.
Peregi Mihály, birtokos.
Pereszlényi János, ref. lelkész.
Dr. Petz Lajos, főorvos.
Pfeiffer László, kereskedő.
Pitroff Rezső, kir. táblai biró.
Prágay Károly, ügyvéd.
Purgly Zsigmond, földbirtokos.
Dr. Riesz Ignác, orvos.
ifj. Szalacsy Lajos, rábaszab. igazgató.
Schadl József, főszámvevő.
Schlichter Lajos, építőmester.
Sebő Imre, kir. törvsz. elnök.
Sebő Mihály, földbirtokos.
Dr. Sikor József, orvos.
Dr. Sinkó István, tb. kanonok.
Sipos László, kir. törvsz. biró.
Stadler Károly, magánzó.
Stáhly György, kir. tanfelügyelő.
Stirling Károly, gyógyszerész.
Stumpf Dózsa, Lloyd-titkár.
Szabó Sylvester, sz.-benedek-r. tanár.
Szabó József, főreáliskolai tanár.
Dr. Szely Lajos, apát-kanonok.
Szevera Károly, földbirtokos.
Szodfridt József, főszolgabiró.
Szőts Árpád, tanácsos.
Takács János, plebános.
Dr. Tassy Pál, kir. táblai biró.
Tell Imre, körjegyző.
Tóth Antal, esperes-plébános.
Tóth István, kanonok.
Vághy Mór, kir. táblai tanácselnök.
Vargyas Endre, kir. tanfelügyelő.
Vaszary Kolos, hercegprimás.
Veidman Adolf, kereskedő.
Vágner László, ispán.
Veöreös Jenő, ügyvéd.
Végh József, földbirtokos.
Wirthl Antal, községi biró.
Wottitz Károly, ügyvéd.
Dr. Ziskay Antal, hgprimási jogigazg.
Zoltán Géza, kir. táblai tanácselnök.

TARTALOM.

Lap

Oda, SZÁVAY GYULÁ-tól ... 1

A leleplezéskor. Irta FRANCSICS NORBERT ... 5

Sárga levél, KISFALUDY-tól. Férfikarra dr. ANGYAL ARMAND-tól ... 9

A szobor története. Irta KISS FERENC ... 11

Kisfaludy Károly emlékének, BARTÓK LAJOS-tól ... 18

Száz év után. Irta BEŐTHY ZSOLT ... 19

Kisfaludy Károly gyászjelentése (facsimile) ... 19

Régi és uj dolgok Kisfaludy Károlyról. Irta BÁNÓCZI JÓZSEF ... 20

Kiegészitő vonások. Irta RUSCHEK ANTAL ... [illegible]

A művész és alkotása. Irta RUSCHEK ANTAL ... 31

A szoborról a szobrász. Irta MÁTRAI LAJOS ... 35

A kitagadott (facsimile) ... 38

A szoborbizottság névsora ... 40